

III RIIGIKOGU

5. istungjärk. Protokoll nr. 142 (25).

1928.

III Riigikogu koosolek 27. märtsil 1928
kell 17.

Kokku on tulnud 93 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Tõnisson**,
siseminister **J. Hünerson**, kohtuminister
T. Kalbus, rahaminister **A. Teetsov**, kau-
bandus-tööstusminister **J. Holberg**, põllutöö-
minister **O. Köster**, töö-hoolekandeminister
K. Soonberg, välisminister **H. Rebane**,
sõjaminister **N. Reek**, haridusminister **A.**
Möttus, teedeminister **A. Kerem**.

Päevakord:

1. Haapsalu linna administratiiv-piirkonna
laiendamise seadus — III lugemisel.

2. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve
1928./1929. aastaks — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**,
pärast abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 17.20 min.

1. Päevakorra Juhataja **R. Penno**:
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.

Päevakorda võetakse nähtava ena-
musega abisekretär **O. Liigand**'i ettepanek-
kul 3. punktiks põllumajandusliikude koolide
õppejõudude tasude seadus — rahaasjanduse
komisjoni ettepanek ja 4. punktiks lennu-
varustuse muretsemise ja krediidi määramise
seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

2. Teadaand- Sekretär **J. Piiskar**:
mine komis- Riigikogu juhatusel poolt
joni antud sea- on antud: Eesti-Läti ajuti-
duseelnõu se- tise majanduslepingu ja sel-
kohta. le lõpuprotokollki kinnita-
mise seadus — rahaasjan-
duse komisjoni.

3. Haapsalu Omavalitsuse komis-
linna administ- joni aruandja **H. An-**
ratiiv-piirkonna niko: Riigikogu andis
laiendamise Haapsalu linna administ-

seadus — III
lugemisel.
(Tekst III Rk.
5. istungj. pr.
pr. lisades,
vaata sisukord
ja pr. nr. 126
(19), veerg 278
—280.)

ratiiv-piirkonna laiendamise
seaduse omavalitsuse
komisjoni Riigikogus II
lugemisel sissevõetud uue
§ 3. põhjalikumaks läbi-
kaalumiseks. Omavalitsu-
se komisjon, läbi arutades
juurdevõetud paragrahvi
ühes pealkirjaga, otsustas
viie häälega nelja hääle
vastu tähendatud paragrahvi esitatud kujul
toetada, kuna lähemas tulevikus Haapsalu lin-
nal ehitusekruntideks maad tarvis ei ole, ja
teiseks — ilus mets peaks ikkagi linna par-
giks jääma. Sellepärast teen omavalitsuse ko-
misjoni nimel ettepaneku, seaduseelnõu ühes
juurdevõetud paragrahviga vastu võtta sel
kujul, nagu see II lugemisel vastu võeti.

Pealkiri ja §§ 1—2 võetakse nähtava
enamusega muutmata vastu.

(§ 3.)

H. Anniko (krst): Lugupeetud Riigi-
kogu liikmed! Käesoleva seadusega määrab
Riigikogu Haapsalu linna piirkonna laienda-
miseks maad, kogusummas 159 hektaari.
Maa-andmise vastu keegi Riigikogu liikmetest
ei vaidle, aga mõtete lahkuminekuid on sün-
nitanud need erilised tingimused, mis ühelt
poolt selle § 3-ga tahetakse lubatud maa-alade
peale panna. Nimelt tähendatakse selles pa-
ragrahis, et see maa peab puutumata pargiks
jääma ja ei tohi ühtki ehitusekrunti sellest väl-
ja anda. Riigikogu on vist kõikidele linnadele
nende piirkonna laiendamiseks maad juurde
andnud, kuid minu teada ei ole ühegi linna
juures niisugune kitsendusparagrahv peale
pandud, nagu seda Haapsalu linnale tahetakse
peale panna. Igal pool on linnaomavalitsustele
vabadus jäetud maade planeerimise asjus oma
heaksarvamise järgi talitada. Linnaomavalit-
sused teavad kohapeal kõige paremini, kuidas
juurdeantud maa-ala kõige kasulikult võiks
tarvitada. Kuid Haapsalu linnaomavalitsuse
õigusi tahetakse selle paragrahviga rikkuda.
Mispärast? Mis on põhjuseks? Põhjuseks
tuuakse ette arvamine, et Haapsalu linnaoma-
valitsus tahta seda ilusat Paralepa metsa ehi-
tusekruntideks jaotada ja sellepärast peab kit-
sendava määruse seadusesse võtma. 150-st
hektaarist ei tohi seega ühtki ehitusekrunti

välja anda. Selleks tuuakse ette tühine põhjendamata arvamine, et Haapsalu linnaomavalitsus tahta Paralepa metsa ehitusekruntideks jagada, nõnda et pargiks ei jääda midagi järele. Minu arvates ei ole niisuguseks kartuseks mingisugust põhjust. Haapsalu linnaomavalitsuse ja volikogu esitajatega läbi rääkides tõendavad need ühest suust, et neil ei ole mingisugust kavatsust olnud ilusat Paralepa metsa ehitusekruntideks välja anda, vaid sellest peab ilus park saama välja planeeritud, nagu see suvituslinnale kohane.

Aga juurdeantud maa-aladel on ka niisugust maad veel olemas, mis pargiks ei kõlba ja mida ehitusekruntideks välja võiks anda, sest maa-ala suurus on 145 tessatiini, millele tähendatud keeluparagrahv peale pannakse, jääb vabaks ainult üks väike metsavahikrunt 7 tessatiini suurus.

Oletame, et Haapsalu linnavalitsus tahab mõistmata olla ja ilusat Paralepa parki rikkuda, siis on ometi linnavolikogu olemas, kes linna huvimid kõige paremini oskab kaitsta. Peale seda on veel kõrgem instants, seaduslik järevalve olemas, kes seda sündida ei lase. Meil on olemas Linnade ja alevite maaga varustamise seadus, mis ilmunud Riigi Teatajas nr. 113—1927. aastast, ja kus on öeldud, et linnade planeerimiseks peab siseministeerium kinnitama. On kindel, et siseministeeriumis niisugused kahjulikud planeerimisekavad üldse kinnitamist ei leia. Sellepärast võib kindel olla, et ilus Paralepa mets tükeldataud ei saa, ja ei tohiks kartust olla, et seda ilusat metsa tahab keegi rikkuda.

Seda on ka Vabariigi Valitsus arvesse võtnud ja Vabariigi Valitsuse poolt on tähendatud seaduseelnõu ilma kitsendusega esitatud.

Sellepärast teen ettepaneku, tähendatud § 3. mitte vastu võtta, sest see paneb linna edaspidise arenemise väga kinni, ja seadus sellel kujul vastu võtta, nagu Vabariigi Valitsus esitanud on.

J. Laidoner (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogu juba ühel oma eelmisel koosolekul otsustas selle paragrahvi anda omavalitsuse komisjoni läbikaalumiseks, et selgusele jõuda, et mitte nii kerge käega niisugust seaduseakti välja anda. Ja minu arvates oli see täiesti õige.

Lugupeetud aruandja poolt on aga paar küsimust üles tõstetud, selle peale vaatamata, et omavalitsuse komisjon oma enamuses siiski nii otsustas, et see paragrahv tarvilik on. Aruandja küsis esiteks: kas on otstarbekohane niisugust keeldu peale panna, mida seni teiste linnade juures tehtud ei ole? See oleks õige, kui s in oleks tegemist Haapsalu linna maaga.

Aga see maa, mis sinna antakse, see on riigimaa, riigimets, ja Haapsalu linna arenemine ei ole mitte ainult tema kodanikkude oma asi, vaid riiklik ülesanne. Kui see maa-ala ära planeeritaks, siis Haapsalu kui suvituskoht kaotaks oma väärtuse. See on peasi ja sellepärast ei või seda paragrahvi kaotada.

Praegu on üks teine samasugune nähtus Pärnus. Seal Pärnu linn istutab omale niisuguse pargi mereranda, istutab uut parki, teeb suuri kulusid sealjuures. Liivasele karjamaale istutatakse park. Üks osa on juba täis istutatud, seda tahetakse tulevikus veel laiendada ja suur park sinna teha. Meie oludes paistab välja, et 145 tiinu parki on liiga suur. Aga minu arusaamise järgi on see just Haapsalu linnale kõige suurem reklaam, et ta võib öelda, et tal on park, mis 145 tiinu suur. Ja see ei tee linnale mingisuguseid kulusid. Seal on isegi teerajad kõik sisse sõtkutud. Ainult juurdepääsetee võib linn sinna juurde teha. Nii et sellest seisukohast võib öelda, et kui niisugune paragrahv vastu võetakse, mille mina ette panin, ja mille omavalitsuse komisjon on heaks kiitnud, siis meie Haapsalu linna kui suvituskohta tulevikku sellega kindlustame, ja ainult tulevik võib hinnata seda otsust, mille meie vastu võtame.

Siis oli veel üks vastuväide, et Haapsalu linna tegelased ütlevad, et nemad ei taha kõike seda maad kruntideks anda. Mina ka ei poolda seda arvamist, et kõik see maa tahetakse kruntideks anda. Aga nemad tahavad osa sellest ära planeerida, lugupeetud aruandja ütles, et nad tahavad sinna siiski pargid jätta j.n.e. Terve maa-ala on park. Aga osa sellest tahetakse ära planeerida, see on linnavalitsuse ettepanekus märgitud ja see on ka ära trükitud seaduseelnõu seletuskirjas. Selles mõttes on suur hädaoht, et üks osa sellest ilusast pargist ehitusekruntidena välja antakse, mis Haapsalu linnale kui suvituskohale kasulik ei ole, vaid ainult ta väärtust vähendab. Sellepärast jään ma oma seisukoha juurde, millega ka omavalitsuse komisjon on ühinenud, ja § 3. tuleb sisse jätta. Haapsalu linnal endal on sellest kõige rohkem kasu.

Juhataja **R. Penno**: Asun § 3. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 3 vastu võetud.

§ 4 võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

4. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks — II lugemisel.

(Põllutöoministeeriumi korralised kulud — kaasaruanaja O. Liigand. Vaata lisa nr. 3, lhk. 9—10.)

P. Schütz (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahtsin Teie tähelepanu ühe väärnähtuse peale juhtida maareformi teostamise alal, mis lähemal ajal kõrvaldamist vajaks. Kui maareformi teostama hakati, siis eraldati ja jäeti eriotstarbekohtadena igasse maakonda terve rida normaal talusid mitmesuguste nimetuste all, kas katsetaludena või suguloomade pidamiseks. Möödunud kuue aasta kestel on selgunud, et need eriotstarbekohad — talud ei ole igal pool oma ülesandeid täitnud. Ma juhiksin eriti tähelepanu nõndanimetatud katsetalude peale. Kui ma ei eksi, oli katsetalude mõte see, et põllumajanduslikke katseid korraldada kas väetisainete või põllukultuuri tõstmise alal, et põllumeestel oleks ülevaade sellest, kuidas need katsed mõjuvad. Nüüd on aga selgunud, et terves reas taludes, mis katsetalude alla jäeti, ei ole peaaegu mingisuguseid katseid korraldatud. Ma võiksin nimetada terve rea talusid, mis on välja renditud kas mõnele põllumeesteseltsile või eraisikutele. Rendilepingusse võeti teatavad tingimused üles, kus nende ülesanded olid fikseeritud. Tegelikult ei ole aga need talud oma ülesandeid täitnud. Läänud aastal võeti vastu seadus, millega need katsetalud tulevad kas endistele pidajatele, kui nad talu korralikult pidanud, päriselt anda või likvideerida.

Paar päeva tagasi oli ajalehtedes informatsioon, vist põllutöoministeeriumi poolt antud, kus öeldi, et põllutöoministeerium on revideerinud eriotstarbekohtade tegevust, et selgitada, missugused katsetalud oma ülesandeid on täitnud ja missugused mitte, et viimaseid likvideerida, nagu läinud aastal vastu võetud seadus seda nõuab. Ma ei tea, kas neid revideerimisi on liig pealiskaudselt toimetatud või on seal muud põhjused, aga mul on andmed, et siiski mõned neist katsetaludest, kes absoluutselt ei ole oma ülesandeid täitnud, likvideerimisele määratud ei ole. Ma tooksin näite. Valgamaal Sooru asunduses on üks katsetalu, mis oli välja renditud Valga põllumeesteseltsile. Valga põllumeesteselts on seda talu 6 aastat pidanud, katseid ei ole aga mingisuguseid korraldatud. Põllumajapidamist on seal nii lohakalt juhitud, et selle talu inventar on selle aja jooksul täiesti hävinenud. Praegu ei ole selles katsetalus muid loome järele jäänud kui 1 sugukult. Minu teada ei ole see katsetalu sugukuldi-jaam, vaid oli vist mõneks muuks otstarbeks määratud. Ja nüüd, kus põllu-

meesteselts seda talu enam ei suuda pidada, on see talu edasi renditud 6 aastaks ühele kohalikule taluperemehele, kellel omal 2 suurt talu.

Mina igatahes leian, et niisugune talitusviisi otstarbekohane ei ole. Nii kaua, kui sõdurid, kes on õigustatud maad saama, ja samuti ka mõisatöölised, kellel ka õigus on maasaamiseks, maaga ei ole varustatud, ei ole põllutöoministeeriumil mingit õigust maaga spekulleerida, sest muuks ei saa seda nimetada, kui koht on antud katsealuseks, see aga rendib selle edasi inimesele, kellel enne juba kaks kohta, ilma et mingisuguseid tingimusi rendilepingusse oleks võetud, et see katsete korraldamiseks läheb.

Ma leian, et põllutöoministeerium peaks seda küsimust tõsiselt kaaluma ja niisugused katsetalud, missugused neid ülesandeid ei täida, mis rendilepinguga nende peale pandud, tuleksid likvideerida ja maad nendele anda, kes maa järele janunevad. Seal on palju sõdureid, kes pole maad saanud, kellel aga õigus on seda saada. Samuti on Valgamaal üle 200 endise mõisatöölise, kes veel pole maad saanud, maapuuduse tõttu peavad pooled neist maata jääma. Sellepärast tuleksid niisugused ebaotstarbekohased talud likvideerida ja maa neile anda, kellel selleks õigus on ja kellel seda rohkem tarvis on.

A. Vomm (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Põllutöoministeeriumi eelarve puhul sõna võttes oleks Riigikogul tähtis teada saada, kui suur on riigi tulude osa, mis ehituse kruntide rentnikkudelt saadakse. Ja nimelt sellepärast, et seal tekib küsimus, kui palju alandab ministeerium renti kuni 1926. a. väljaantud kruntide pealt, mis puhul väheneb ka vastav tulu. Üks liik rentnikke on sarnased, kellele ei saa renti Vabariigi Valitsuse määruse põhjal alandada. Sellepärast tekib küsimus... (Vahele hüüe.) Või kuulub see Vabariigi Valitsuse kompetentsi, siis oleks hea, kui vastav määrus muudetaks, et sellega viia kõiki ehitusekruntide pidajaid ühise normi alla. Nüüd on tekkinud väga ebaloomulik vahekord. Mõnes alevikus ja asunduses, kus on 10—20 chituse krunti, on mõned neid saanud kuni 1926. aastani enampakkumise teel, ja mõned pärast 1926. aasta määruse maksmapanemist liisuteel, ja nüüd viiakse need teise seaduse põhjal maksmapandud normide alla. Nimelt on riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduses normeeritud hind, mis ei või vähem olla kui 2 krooni. Viimaste kruntide aastarent on keskmiselt 4—5 krooni. On niisuguseid juhtumisi ette tulnud, kus alevikkudes üks tiin maad läks

enampankumisel 10—15.000 marka maksma. Kui on 6-aastane leping, siis võib Vabariigi Valitsus vastava määruse põhjal rentnikule seda renti alandada, kui aga 99-aastane leping, siis ei saa 1926. a. antud määruse põhjal seda teha Krundisaajate seas tekitab see väga suurt pahameelt, ja see on täiesti õigustatud. Sest paljud, kes ütleme näiteks ühel pool teed elavad, maksavad samaväärtusliku krundi eest 4—500 marka, teised, kes teisel pool teed elavad, maksavad jällegi 14—15.000. Mõlemad on maad saanud ühesuguseks otstarbeks, see on, et omale eluaset saada.

Ma olen põllutööministeeriumi ametnikkudega kõnelenud ja sealt poolt on mõtteid kuuldavale toodud, et kui määrust muuta ja kõiki krundikasutajaid, mis meil asutatud meie maaseaduse vastuvõtmisest peale, viia ühise normi alla, siis oleks riigi kahju kõigest 1½ miljonit marka. Kui see nii peaks olema, siis on viimane aeg põllutööministeeriumil tulla, kui see tema võimupiirkonda kuulub, ja esitada Vabariigi Valitsusele määrus, mis endise määruse muudaks ja tehtud vea parandaks. Minu teada on kuni 2.000 ehitusekrunti. Nende seas oleks 1000 neid, kellel 6-aastane ja 700—800 ehitusekrunti sarnaseid, kellel 99-aastane leping, muidugi neist, kes enampankumise teel oma ehitusekrundid saanud.

Üldse on riigi sissetulekud 10 miljonit marka ehitusekruntide pidajate rentidest. Ma sooviksin, et valitsuse esindaja või aruandja selle küsimuse kohta, kui aruandjal selle kohta materjali peaks olema, seletusi annaks. (Vahelhüüe B. Oja, tõer poolt.) Ehitusekruntidest saab põllutööministeerium tulu. (Vahelhüüe B. Oja, tõer poolt.) Asundusekapitali seadus on alles vastu võtmata ja sissetulekud ehitusekruntidest tulevad eelarve korras riigikassasse. (Põllutööminister O. Köster: Ei tule.)

Juhataja **R. Penno**: Panen hääletamisele põllutööministeeriumi korralised kulud. Sõna on rkl. Gustavson'il. Vabandage, ma saaksin sõna anda ainult veel korra kohta. (J. Vain, stp: Ega põllutööminister niikuinii ei vasta. — K. Tonkman, põl: Pauk jäi hiljaks!) (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on põllutööministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

(Teedeministeeriumi korralised kulud—kaasaruandja A. Tõllassepp. Vaata lisa nr. 3, lhk. 10—11.)

P. Baranin (vn): Господа депутаты! В моих руках находится документ, который можно назвать долговым обязательством правительства.

Дело в следующем: в 1926. году, после небывалого наводнения в Причудьи, Обозерьи и Принаровьи и последовавших за ним бедствий русского населения, по распоряжению правительства на места была направлена специальная комиссия, которая удостоверилась в действительности тех убытков и разрушений, которым подверглось, главным образом, русское население. Комиссия после объезда представила подробный доклад правительству, и последнее, учитывая печальную действительность, 23. июня 1926. года приняло очень разумное и справедливое постановление. Я не буду касаться всех пунктов этого постановления, их 13, но остановлюсь на одном из них, касающемся дорожного дела. Это — пункт 8-й, в переводе на русский язык гласящий следующее: „Признать в принципе необходимым приведение в порядок дорог и мостов, испорченных наводнением, за счет государства и вменить в обязанность соответствующим самоуправлениям представление необходимых смет по прошествии наводнения в министерство путей сообщения.“

Надо вам сказать, что с того времени прошло почти 2 года, но провозглашенный принцип до сего дня остался только на бумаге и, скорее всего, уже успел порости пылью в министерских канцеляриях. (Chr. Kaarna, tõer: Kuidas seal teiste punktidega on?) Я сказал уже, что я не касаюсь других пунктов. Если придет время, может быть, будем говорить и о других пунктах тоже. (Chr. Kaarna, tõer: Aga kuidas need täitmist on leidnud?) Частью — да, частью — нет. Это печальное явление. Мы часто выносим очень хорошие постановления, но свершить их забываем. Еще Петр Великий сказал: „Все законы писать, если их не исполнять.“ К сожалению это явление еще продолжается.

В данном случае нельзя сказать, что не было возможностей к воплощению приведенного мною постановления в жизнь. Эти возможности были и они ежегодно повторяются. Ежегодно по бюджету министерства путей сообщения проходят довольно большие суммы на дорожное дело, и если бы из этих сумм ежегодно выделялась какая-нибудь часть на приведение в порядок дорог в пограничных местностях — дороги постепенно приняли бы нормальный вид.

В настоящее же время эти дороги, в особенности в Причудьи, представляют

что-то ужасное. Для того, чтобы иметь о них точное представление, надо самому их видеть. Во многих случаях это песчаные равнины, образовавшиеся после повторных наводнений последнего времени. Даже пешеходное движение по ним затруднено, не говоря уже о лошадном и т. д. Для примера приведу те села и деревни Юрьевского уезда, сообщения между которыми представляет собою мучение. Это — Воронья-Казепель, Казепель-Кольки, Кольки-Лахткюла Причудской волости; затем Сярице-Омедо, Омедо-Казепе, Раюша-Черный. В таком же положении находятся дороги в районах Сыренца, Олешниц Везенбергского уезда. Там те-же сыпучие пески, делающие дороги непроезжими.

Как я уже сказал, по бюджету ежегодно проходят солидные суммы на дорожное дело. Из этих сумм получает не малую часть Юрьевская уездная управа; последняя в течение 10-летнего существования Эстонии, как республики, не сочла нужным обратить свое внимание на дорожное дело в береговой полосе Причудья. Правда, она строит и ремонтирует много дорог в центре уезда и других, более отдаленных от Причудья местах, а на наш край не обращает никакого внимания. Чем объяснить такое, выражаясь мягко, невнимательное отношение к этой местности, я с этой трибуны судить не берусь, но если такое положение будет продолжаться и далее, то впоследствии государству обойдется это много дороже. Ибо площадь таких дорог с каждым годом увеличивается. В этом направлении нужно предпринять решительные меры и эти меры указаны в том постановлении, которое принято 23. июня 1926. года. К выполнению указанного постановления правительства необходимо приступить еще по следующим основаниям: при обсуждении бюджета министерства торговли и промышленности был затронут вопрос о безработице. Безработица в Причудьи это — постоянное явление последнего времени. Одним из средств облегчения и уменьшения безработицы надо признать постройку дорог в этой местности. Когда будет приступлено к этим работам, тогда население сможет получить работу у себя дома, что значительно облегчает этот труд, как с физической, так и экономической стороны.

Для сего министерство путей сообщения должно принять следующее правило:

при распределении дорожных сумм между уездными управами обязательно выделять часть сумм на постройку и ремонт дорог в пограничных местностях. Если министерство путей сообщения придаст какое-либо значение правительственному постановлению, то оно должно это сделать. Без подобного указания из центра из этих добрых пожеланий и постановлений ничего хорошего не выйдет. И так, напоминая правительству об его обязанности, я требую его исполнения.

M. Martinson (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kõigil on teada, et eelarves seisab riigimetsa teha olevate teede tegemiseks 65 miljonit. Riigimetsa teha olevate teede tegemine nõuab aga vähemalt 80 miljonit, nii et riik selle summaga, mis praegu eelarves ette nähtud, neid töid ära teha ei saa, mis riigimetsal teha on, sellepärast teen ettepaneku, teedeministeeriumi eelarves peatükk I, kesk-asutus, § 73 suurendada 204.230 krooni võrra selleks otstarbeks, et siis saaksid tehtud need teed, mis riigimetsa teha on, ja riik võiks oma kohustusi täita. Ei ole sugugi loomulik, kui riik oma kohustusi ei täida, mis tal kanda on. See avaldab väga halba muljet rahva peale, inimeste peale, kes naturaalkohustusena teid peavad tegema. Paratamata peab riik katsuma neid teid korda seada, mis riigimetsa teha tulevad. Kui minu parandus vastu võetakse, siis saab riik juba tuleval aastal seda kohustust täita, mis tal riigiteede alal täita tuleb. Ja 204.230 krooni võrra, nagu ma ette panen § 73. suurendada, selle võrra võiks vähendada teedeministeeriumi erakorralisi kulusid, peatükk III § 2—telefonijaama laiendamine. Selleks otstarbeks on sinna üles võetud just sama summa, mille võrra mina ette panen § 73. suurendada. Mina ei eita, et Tallinna telefonijaama laiendamine tarvilik oleks, see on hädapärane asi, aga meie teame, et telefonijaam on väga kiirelt tasutav ettevõtte, ja kui meie teiste ettevõtete, nagu raudteede ehitamiseks, laenu teeme, siis võidakse telefonijaama laiendamiseks või automaatjaama sisseseadmiseks, missugune arvatakse maksuma minevat 200 miljonit, välislaenu teha või teisel teel laenu muretseda. Öeldakse, et esimesel aastal ei ole 200 miljonit vaja, vaid eelarves on kõigest 20 miljonit marka või 204 tuhat krooni, siis loomulikult seda väikest summat ei saa välislaenu teha, vaid ma usun, selle summa võib väga hästi laenata pikalaenu pangast. Nii siis teen ettepaneku, peatükk I, kesk-asutus, § 73 suurendada 204.230 krooni võrra. Kui meie jõuame erakorraliste kulude juurde teedeministeeriumi alal, siis teen vastava ettepaneku, et

peatükk III, telefonijaama laiendamine, vastavalt kustutada.

J. Zimmerman (väljasp. rhm.): Teedeministeeriumi 1928./1929. aasta eelarves on § 73 lit. c all ette nähtud teede, sildade, parvede ehituse ja korrashoiu alal tehniliste abinõude ja muude kulude tarvis 220.000 krooni. Selle summa arvel on teedeministeeriumil kavatsus osta ka ühte uut sõiduauto 9.000 krooni eest ja selle auto ülalpidamiseks kulutada 1.000 krooni. Kuna auto muretsemine ministeeriumil teedeehituse järelevalve teostamiseks enesest tarvilik, ei saa aga õigeks pidada auto muretsemise ja ülalpidamise kulusid § 73 alla kanda, kuna selleks riigi eelarves eri kuluparagrahv — § 10 — olemas. Seda silmas pidades teen ettepaneku, suurendada teedeministeeriumi keskasutuse kulusid § 10. järgi 10.000 krooni võrra ja vähendada kulusid § 73. lit. c järgi sellesama summa — 10.000 krooni võrra.

Teedeminister A. Kerem: Rkl. Martinson tegi ettepaneku, kustutada telefonijaama laiendamise summa ja ümber paigutada maanteede summade arvele, eriti põhjendades, et Tallinna telefonikeskjaama oleks võimalik ka välis- või sisemise laenuga üles ehitada. Minule näib, see on raske ülesanne. Kui meie hakkaksime välislaene muretsema sarnaste väikeste summade viisi, siis igatahes meie oma laenupolitikat hästi ei ajaks. Sisemise laenu tegemiseks toodi ette pikalaenu pank, kuid minu arvatés valitsusel laenu tegemine pikalaenu pangast riigi kulude katteks ei ole otsustarbekohane ega seadusepärane, olgugi et telefon iseenda tasuks, tasuks ka laenu protsendid, ja tingimata jääks ka kasu üle.

Rkl. Baranin tõi ette, et Peipsi ääres teed ei olevat korras. Omal ajal olevat valitsus otsuse teinud, et neid tuleb korda seada. See otsus on ka teedeministeeriumil teada, see on arvesse võetud. Ka Tartu maavalitsus on seda arvesse võtnud, kui ta igal aastal neid summasid, mis ta käsutada on olnud, on jaganud. Kui siin tähendati, nagu oleks Tartu maavalitsus sihilikult Peipsiäärseid teid katsunud korraldamise programmist välja jätta, siis ei ole see nii: Tartu maavalitsus on nende summade piirides, mis tal kasutada on, katsunud neid teedeparandusi ette võtta, mis kõige hädalikumad on olnud, selle peale vaatamata, kus kohal need teed asuvad.

Juhataja R. Penno: Avaldan ettepaneku. Rkl. Martinson'ilt on järgmine ettepanek: „Teedeministeerium, peatükk I, Keskasutus. Suurendada § 73. Kr. 204.230.—võrra“.

Rkl. Zimmerman'ilt on 2 ettepanekut: 1) Teedeministeerium, korralised kulud, peatükk I, keskasutus, § 73. vähendada Kr. 10.000 võrra, võttes § 73. — 2.012.777 krooni. Teine ettepanek: sealsamas § 10. suurendada Kr. 10.000.— võrra, võttes Kr. 1.200.— asemel 11.200 krooni.

Kõigepealt panen hääletamisele rkl. Zimmerman'i ettepanekud, kusjuures on ette pandud mõlemad ettepanekud korraga hääletada, selle järgi rkl. Martinson'i parandus-ettepaneku.

Asun rkl. Zimmerman'i ettepanekute hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanekud vastu võetud. (O. Gustavson, stp: Ettepaneku tagajärg on see, et auto läheb ministri käsutusse.) Hääletamisele tuleb rkl. Martinson'i ettepanek. (Riigivanem J. Tõnisson: See oleks lihtsalt skandaal, kui teie selle läbi viite.)

Hääletamise tagajärjed on järgmised: poolt on 33 häält, vastu 40 häält, erapooletuid — 4, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen hääletamisele teedeministeeriumi korralised kulud ühes vastuvõetud parandusega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on teedeministeeriumi korralised kulud ühes parandusega vastu võetud.

Välisministeeriumi korralised kulud (kaasaruandja K. Ast) ja töö-hoolekandeministeeriumi korralised kulud (kaasaruandja A. Kornell) võetakse nähtava enamusega muutmata vastu. (Vaata lisa nr. 3, lhk. 11—13.)

(Eelarve-komisjoni aruandja J. Laidoner'i puudumisel täidab aruandja kohuseid komisjoni esimees Chr. Kaarna.)

Riigi võlad võetakse nähtava enamusega muutmata vastu. (Vaata lisa nr. 3, lhk. 13.)

(Erakorralised kulud. Vaata lisa nr. 3, lhk. 13—16.)

E. Kink (stp): Teen ettepaneku, haridusministeeriumi erakorraliste kulude eelarvet — Teaduse ja kunsti peavalitsus, peatükk III — uus § 2 — suurendada Kr. 25.000.— võrra. See summa määrata Tallinna „Töölisteatrit“ ühingule teatrilava ehitamiseks. Samuti panen ette, operatsiooni fondides — teedeministeerium, peatükk II, operatsiooni kapitali suurendamine vähendada Kr. 25.000.— võrra.

See summa, 2.500.000 marka, mis Riigikogul tuleks määrata toetuseks Tallinna „Töölisteri“ ühingule teatrilava ehitamiseks, on väga vajaline, sest siia maani kasutas „Töölisteri“ Saksa teatri ruume, kuid nende ruumide kasutamine läheb kalliks ning ei võimalda „Töölisteril“ produktiivselt töötada. Selle tõttu ei ole suudetud ka etendusi rohkem anda. „Töölisteril“ oli kavatsus juba möödunud aastal oma lava ehitada, mida aga ei saadud teostada raha puudusel. Selle lava ehitamisega osahisus „Töölise Kodu“ kinosali juurde avaneks võimalus saada korraliku teatri. Lava ehitamine on võrdlemisi odav, läheb maksma 4 miljonit marka. See summa loodetakse saada linnavalitsuselt ja osa korjanduse teel.

Võrdluseks olgu järgmine: kui anda etendusi Saksa teatris 4 öhtut nädalas, siis kuluks Saksa teatri üüriks hooaja kestel 2.600.000 marka. Lava ehitamisega oleksid kulud saali eest o./ü. „Töölise Kodu“, küte, valgustus, teenijaskond j.n.e. maksimum 1.000.000 marka, sellega Saksa teatrist odavam 1.600.000. marga võrra aastas. — Kolme aasta kestel oleksid ehitusekulud üürirahaga kaetud.

Et töölisteri teater tarvitlik on ja et talle on vaja võimaldada produktiivsemat tööd, seda ei hakka ma põhjendama, sest see on juba tunnustatud. Oleks loogiline samm — võimaldada töölisteri teatrile oma ruumide muretsemise. Teen ettepaneku selle lootusega, et Riigikogu selle vastu võtab.

A. Usai (stp): Haridusministeeriumi erakorralistes kuludes on üles võetud toetus piirimaadel kultuuri arendamiseks 40.000 krooni. Selle summa kasutamine sünnib piirimaade seltsi kaudu. Möödunud aastal kõnelesin sellest ebanormaalsest nähtusest, et piirimaade kultuuri edendamiseks on loodud eraselts, kes keskkohast juhib haridusetegevust piirimaadel. Loomulikult peaks vabaharidusetöö piirimaadel sündima omavalitsuste kaudu, nagu sünnib kooliharidus. Kuidagi viisi on leitud aga tarvitlikuks, et eraselts seda tööd teeks. Seltsi liikmeteks osutuvad peaaesjalikult tegelased keskkohast, puuduvad haridusetegelased kohadelt. Piirimaade seltsi tegelased on enamuses politikamehed ja kuuluvad kogupõlvmeeste erakonda. Tähtsamaks seltsi tegelaseks on Samuel Sommer, kes juba mitu aastat Petserimaal töötab. Selts peetakse ülal nähtavasti piirimaade kultuuri edendamiseks määratud summade arvel. Neil on oma sekretär, ja härra Sommer saab ka palka, kui seltsi instruktor. Kuid küsitavaks jääb, kas on see töö küllalt otstarbekohaselt organiseeritud. (M. Laarman, põl: Venelased

võiksid ise oma asja kaitsta.) Siin ei ole tegemist Vene rahva kaitsmisega, vaid küsimus seisab selles, et haridusetöö saaks korralikult läbi viidud ka setude huvides. Kuid sellejuures tuleb kahelda, et seda tööd korralikult ja otstarbekohaselt tehakse. Petserimaal on viimasel ajal ellu kutsutud 36 pühapäevakooli. Kuid kuidas need pühapäevakoolid töötavad, sellest ollakse vähe huvitatud. Koolid luuakse selleks, et lõppude-lõpuks võimalik oleks aru anda, et midagi on ära tehtud. Kuulajate koosseis pühapäevakoolides on äärmiselt juhuslik. Seal on 7-aastaseid lapsi, algkooli õpilasi, neid, kes algkooli lõpetanud ja vanemaid inimesi. Pühapäevakoolides loetakse mingisugust kursust Eesti ajaloost, Eesti maadeteadusest, Eesti keelest ja kodanikuteadusest. Kuid kuulajate kirju koosseis ei suuda loetavaid aineid omada oma madala arenemiseastme tõttu. Puuduvad juhatuskirjad, meetodilised näpunäited, mis niisugusel korral väga tarvitlikud. On täiesti teadmata, kes instrueerib haridusetegelasi, kes piirimaade seltsi nimel töötavad. Õpetajate keskel on kuulda arvamist, et see töö, mida nii tehakse, nagu kirjeldatud, täiesti mõttetu on. Toetust ei jagata õiglaselt. Sel ajal, kui piirimaade selts saab suuremaid summasid, ei anta Vene hariduseliidule kaugeltki nii palju toetust, et viimane suudaks vastavalt haridusetööd korraldada Vene rahvusest kodanikkude keskel. Siin öeldi, et ei maksa kaitsta Vene vähemusrahva kultuurilisi huvisid. Kuid ma leian, et Vene kodanikud, kes enamuses Petserimaal, samuti nagu setud, vajavad toetust hariduse alal ja tähelepanu hariduse edendamiseks, sest see rahvas on kultuuriliselt väga maha jäänud. Haridusetöö piirimaade seltsi kaudu kujuneb sageli väga ühekülgeks ja mõnikord ka poliitiliseks tegevuseks. Ei ole kellegi saladus, et piirimaade seltsi instruktor Sommer tegutseb ka poliitika alal, kui on tarvis nimekirju kokku seada ja oma partei mehi võidule aidata. Kui piirimaade kapitalist tahetakse toetust saada, siis ei tule pöörata mitte piirimaade kultuurkapitali valitsuse poole, vaid härra Sommer'i poole. Küsitakse harilikult neilt, kes toetust tahavad: kas olete juba härra Sommer'iga kõnelenud? Kes ei ole S. Sommer'iga kõnelenud, sellel toetuse saamiseks kuigi palju lootust ei ole. Piirimaade selts on nähtavasti selleks ellu kutsutud, et seltsi kaudu on ebaõiglane toetuse jaotamine kergem. On täiesti võõrastav, et piirimaade haridusetegelaste hulgast ei ole kedagi mainitud seltsi kutsutud, ja kui on kutsutud, siis niisuguseid isikuid, nagu endine politseiülem Toots ja mõni linakaupmees. Leian, et kui edaspidi niiviisi piirimaade kultuurkapitali kasutatakse, siis igatahes ei suu-

deta nende summade arvel midagi kasulikku piirimaade kultuuri tõstmiseks korda saata. Oleks tarvis tõsisemat tähelepanu nende summade kasutamisele juhtida, ja Vabariigi Valitsuse ülesanne oleks, et tulevikus, vähemalt selle eelarve kasutamise aastal, saaksid need summad juhitud sarnaste asutuste kaudu, kes tõesti suudaksid piirimaade mahajäänud kultuuri ja haridusehuvisid rahuldada.

M. Martinson (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kuigi minu esimene ettepanek läbi kukutati, pean ma siiski tegema ettepaneku erakorraliste kulude juures: Teedeministeerium. Peatükk III. Posti-telegrahvi-telefoni peavalitsus, A. Keskasutus. § 2. ettenähtud summa — telefonijaama laiendamine — 204.230 krooni kustutada. Põhjendused ma lühidalt kandsin ette ja III lugemisel kordan eelmist ettepanekut ning loodan, et Riigikogu siis selle ettepaneku vastu võtab. Ei ole loomulik, et meie eelarve korras laiendame Tallinna telefonikeskjaama. Teada on, et ka välisfirmad valmis on siin väga soodsatel tingimustel vastu tulema, kas rahalise laenu või telefonijaama sisseseade ja tarbete näol. Nii on väga mitmesugused võimalused olemas telefonijaama laiendamiseks teisel teel.

(Sekretäri kohale asub abisekretär **O. Liigand**.)

Riigimets ei ole aga oma kohustust teedetegemise suhtes täitnud, mis naturaalkohustuse kandjate kodanikkude peale halba mõju avaldab. Sellepärast ei saa toetada telefonijaama laiendamist, kuna teed, mis esimese järgu tarvidusega, jäävad korraldamata, kust halvematel aegadel ainult tühja veorriistaga vaevalt läbi pääseb. Koormat ei saa üldse peale panna, hea on, kui hobune ühe või kahe sõitjaga läbi pääseb. Koorma raskust võetakse mujal 60—80 puuda, isegi 100 puuda, meil ainult 25 puuda, kuid sellegi peale vaatamata ei pääse koormaga kuhugi.

Kui nüüd olukord niisugune on, siis ei tohiks Riigikogu teedetegemise küsimuse peale nii kergelt vaadata.

Linna telefonijaama laiendamiseks on mitmeid võimalusi laenu saada. Sellepärast teen ettepaneku, teedeministeeriumi erakorraliste kulud, ptk. III, A. Keskasutuse §2. — 204.230 suuruses kustutada.

Haridusminister A. Mõttus: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Kink tegi ettepaneku, haridusministeeriumi erakorraliste kulude eelarvet suurendada 25.000 krooni võrra ja see summa määrata „Töölis-

teatrile“ näitelava ehitamiseks. Ma ei kahtle sellejuures, et see iseenesest tarvilik on ja „Tööliseteater“ seda vääraks, et ta korraliku näitelava saaks, kuid see kord ja viis, kuidas riigilt toetust tahetakse, ei ole vastuvõetav, sest näitelava ehitamine peab sündima teatud plaanide ja kavade järgi, ja need plaanid ja kavad peavad vastavas ametkonnas esitatud olema, et neid tehniliselt ja üldse igakülgsest kaaluda saaks nõnda, et ametkond seisukohta võtta võiks. Seda ei ole tehtud. Arvan, et iseenesest sellega „Tööliseteatri“ alal kultuuriliselt veel midagi katki ei ole, kui üks aasta selle küsimuse juures püsitakse ja siis plaanid ja kavad esitatakse, nagu kord seda nõuab. Siis oleks võimalus küsimust kaaluda ja vastava summa eelarvesse võtta, kuid praeguse korra juures ei saa Vabariigi Valitsus küsimust pooldada.

Edasi peatus rkl. härra Usai piirimaade kapitali summade juures, puudutades kultuurilist tegevust, mis eriti Samuel Sommer'i kaudu Petserimaal ja piiriäärsetes maades tehtud. Ma pean ütlema, et ma ei ole selle tegevusega tema üksikasjades tuttav, kuid aruandeid vaadates ja neid ettekandeid kuulates, mis ministeeriumis selle tegevuse kohta olemas, võin öelda ainult seda, et mõnes osas see tegevus nõuab revideerimist ja kogu see piirimaade kapitali kasutamine nõuab kindlamat reguleerimist. Kas aga kõik need süüdistused, millega rkl. härra Usai siin esines, iseenesest põhjendatud on, selle peale praegu vastust anda ei saa, sest minul ei ole materjali käepärast.

Teedeminister A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Tallinna telefoni laiendamise asjus on mul au veel järgmisi andmeid ette kanda. Rkl. Martinson ei ole minu arvates siiski asja põhjalikult läbi kaalunud, kui tema oletab, et siis, kui meie 20 miljoni marga suuruse kulu teeme maanteede alal ja vähendame Tallinna telefoni laiendamise alal, siis oleme maanteede alal 20 miljonit võitnud, kuna teisel juhtumisel see summa kunagi tagasi ei jõua. Arvan, et see on just ümberpöördukt. Kui 20 miljonit vähendame telefoni alal, siis peame ka tulusid vähendama. Käesolevas eelarves on 8 miljonit tulusid juurde tulnud. Nii et tegelikult võime maanteedele juurde anda, mis üle jääb, see on — 12 miljonit marka. Aga peale selle, kui telefonikulu ära jääb, kaob tulude osast ka edaspidi vähemalt 8—10 miljonit aastas. Tähenab, ühekordse 20 milj. kulutusega saame võimaluse maanteede alal edaspidi vähemalt 10 milj. iga aasta enam kulutada. Ma arvan, kui kellelgi oleks valida maanteede heaks — kas ükskord 20 miljonit või iga aasta edaspidiseks 10 miljonit, siis on minu arvates õige alati 10 miljonit valida ja

seada iga aasta saada. (M. Martinson, põl: Härra minister, kas meie suudame kõike eelarve korras teha?)

Kui selle juurde minna, et kas eelarve korras meil tarvis on telefonijaama laiendada, siis võime öelda, kui kellelegi on eelarve korras midagi antud või kuidagi aidatud, siis on Tallinna telefoni asjus siin just kõige vähem tehtud. Ümberpöörduvalt — just Tallinna telefonijaam on riigile andnud ülejäägina 30 miljonit iga aasta. Niis siis, kui meie ühe või teise ettevõtte asjus midagi võime ette heita, siis Tallinna telefonikeskjaama asjus mitte kõige vähematki. Kui see ala nii kasulik on, siis ei tohi seda kasutamata jätta.

Edasi on küsimus, kas välisfirmadelt ei võiks ära kasutada kaubakrediiti. Niisugune laen on täiesti võimalik. Minu arvates ei mõju see meie väliskrediidi peale üldiselt, kui meie ühele suuremale välisfirmale laseksime oma telefoni praegu üles ehitada. Kuid siis tõuseb üles üks teine küsimus, kas selle järelendusena ei tule meil oma telefonivabrikud kinni panna, kui meie oma suurema telefonikeskjaama ehituse ja täienduse annaksime välisfirma kätte? Sellepärast arvan mina, et niisugusel kaubakrediidil, kuigi ta meelitatav on, on siiski omad eitavad küljed, mis paneb mõtlema, kas niisugust kaubakrediiti võib tarvitada. (M. Martinson, põl: Härra minister, kuidas meie oma teed korda saame?) Ma olen seletanud, et 20 miljoniga teid korda ei saa, aga kui meie tulevikus 10 miljonit ja veel 10 miljonit ja võib olla kolm korda 10 miljonit saame telefonivõrgu laiendamise pärast, mida võime oma maanteede peale ära kasutada, siis on see palju parem.

Naturaalkohustuse kandmise asjas tahaksin tähelepanu juhtida sellele, kuidas ta praktiliselt kujuneb riigi metsateede ülevõtmisega. Maanteede seadus on komisjonis lõpukorral ja loodetavasti võtab Riigikogu enne suvistepühi selle seaduse vastu. Kui seda ei tule, siis on asi pahem, aga ma loodan, et see seadus vastu võetakse. Kui uue seaduse järgi käima hakata, seal on ette nähtud, et metsateid on võimalik grupeerida pikematesse teosadesse, mis tehniliselt on odavamad korras hoida. (J. Soots, põl: Ega see maaseaduse järgi ka keelatud ei ole!) Vaadake, härra Soots, praegu seda teha ei saa. (J. Soots, põl: Miks ei saa, need on ikka kaunis suured tükid!) Praegu möödab välja iga vald tükid, nii kuidas metsaosi kuskil on, ja sellepärast saate igas maakonnas 50—100 riigi metsatee väikest osa. Ja kui väikseid osi hakata laialt üle maa korda seadma, siis see odav ei tule. Võetakse uus maanteede seadus käesoleval aastal vastu, siis tuleb üldine maanteede jagamine vastavalt

uuele seadusele ette võtta, eriti aga metsateed eraldada. Praegu on osa maanteid metsa peale jagatud. Need teesad on seisnud aastate viisi tegemata ja minu arvates ei tohi neid teid enam tegemata jätta ning tuleb viibimata nende teede kordaseadmisele asuda. Vaevalt oleks aga otstarbekohane veel käesoleval kevadel suure rutuga suuri ümberjagamisi teede alal ette võtta, et tuleval aastal kõike seda jälle uuesti ümber teha uue seaduse alusel, see on eriti teedetegijate seisukohalt täiesti vastuvõtmatu. Ka uus maanteede seadus näeb ette, et teede ümberjagamine liiga sagedasti ette ei võetaks, mitte alla 5 aastat. Kokkuvõttes arvan, kui heatahtlikud meie ka maanteede vastu ei oleks, ei saa ometi rkl. Martinson'i ettepaneku poolt olla, kuna see praegust seisukorda ei paranda, vaid ennem võib seda halvendada.

E. Kink (stp): Härra haridusminister vaidles vastu „Töölisterile“ lava ehitamiseks toetussumma määramisele sellepärast, et ei ole esitatud mingisuguseid plaane. Tõsi, nende plaanidega jäadi hiljaks selle tõttu, et ei saadud varem kõiki eeltöid ära teha. Hiljem aga komisjonis esitasin ma plaanid haridusministeeriumi esindajale. See ei võiks aga siiski olla takistuseks toetussumma määramisel, sest kahtlemata ei hakka „Töölister“ ehitama lava haridusministeeriumist mööda minnes. Mul ei olnud mõtet ignoreerida haridusministeeriumi, ja tulevikus, kui see lava ehitatakse, siis tehakse see kontaktis haridusministeeriumiga.

J. Piiskar (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma võtsin sõna selleks, et paari sõnaga toetada varianti, mis selles eelarve-osas olemas, nimelt töö-hoolekandeministeerium, peatükk III, töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsus, keskasutus, kus on variandina üles võetud toetus töölismajale o./ü. „Töölise Kodule“ kinnisvara omandamiseks 50.000 krooni suuruses. See summa on palutud osatühisuse poolt selleks, et asuda ehitama Tallinna uut võimalat. Selles asjas on läbirääkimisi peetud linnavalitsusega ja linna eelarvesse, mis neil päevil linnavolikogus arutamisele tuleb, on samaks otstarbeks üles võetud 30.000 krooni. Osatühisus omalt poolt loodab saada sellele lisaks mõningaid summasid, ja nii oleks võimalik võimla valmis ehitada.

Uue ajakohase võimla ehitamine Tallinnas on hädatarvilik, sest nagu teada, ei ole isegi koolide tarvitamiseks küllalt võimlemiseruume, rääkimata spordiorganisatsioonidest ja nende vajadustest. Eriti raskes seisukorras on tööliste spordiorganisatsioonid. Neil ei ole seni või-

malust olnud oma tegevust arendada just sellepärast, et ei ole kohaseid ruume.

Tähendatud võimla ei ole aga kavatsatud mitte ainult töölisvõimlejaile ja spordiorganisatsioonidele, vaid see on kavatsatud ka koolidele võimlemistundide jaoks. Selles raioonis on mitu linna algkooli, kes vajavad võimlemisruume. Linnavalitsusega on selles mõttes mõtteid vahetatud, ja kui võimla ehitatakse, sõlmitakse sellekohane leping, mille järgi võivad kogu päeva kestel võimlat tarvitada koolid. Selles mõttes on Tallinna linn võimlast huvitatud ja toetab seda omalt poolt. Tallinn saaks sellega juurde ühe hädatarviliku hoone, mis meie sportlikku ja tervishoidlikku liikumist edasi aitaks viia.

Nagu suurema osa vastuvaidlejate motiividest näha, ollakse selle ettepaneku vastu vormilistel põhjustel. On ette toodud, et osühisus „Tööliste Kodu“ poolt ei ole eelarve-komisjonile ega ka Vabariigi Valitsusele mingisuguseid sooviavaldusi selles asjas esitatud. Ma pean seda asjaolu õiendama. Rahaministrile on selles asjas sooviavaldus esitatud ja temaga läbi räägitud. Edasi öeldakse, et ei ole esitatud mingisuguseid plaane. Täpseid kinnitatud plaane ei ole esitatud, kuid kavandid olid eelarve-komisjoni liikmetel näha. Täpseid plaane ei ole ühisus lasknud valmistada sellepärast, et see teatud kuludega seotud. Osühisus ei jäksa ainult oma summadega seda võimlat ehitama hakata, ja kuna teada ei olnud, kuipalju väljavaateid toetuse saamiseks, siis ei hakatud ka täpseid plaane valmistama.

See summa antakse töö-hoolekandeministeriumi käsutusse ja töö-hoolekandeministril on õigus ja võimalus nõuda tarvilikke andmeid, plaane ning kavasad, enne kui ta selle summa välja annab. Osühisus, arvesse võttes senist toetusesummade määramise praktikat ja korda, oli arvamisel, et ta esitab kõik tarvilikud andmed siis, kui krediit on määratud.

Edasi on kindlustuseks, peale kokkuleppe võimaluste ja igasuguste kindlustuste nõudmise töö-hoolekandeministeriumi poolt, veel see, et seda võimlat toetab linn. Ta on sellest huvitatud, et võimlemistunde võiks võimla ruumides anda. Linnavalitsusel on võimalus plaanide kinnitamise juures üles seada tarvilikud tingimused, kui osühisus ei peaks neid ise tähele panema. Ma võin omalt poolt väita, et osühisus kavatses ehitada moodsa võimla.

Arvesse võttes, et see asutus väga tarvilik on ja et see mitte ainult spordiorganisatsioonidele tarvitamiseks ei lähe, vaid ka koolidele, ja et Vabariigi Valitsusel ja töö-hoolekandeministeriumil on võimalik kontrolli teostada, nagu seda tarvilikuks peetakse, ja et peale selle võib linn teatavat kontrolliõigust kasutada,

arvan ma, et tuleks see summa, 50.000 krooni, mis variandina esitatud, vastu võtta ja sellega hea algatuse teostamiseks võimalus luua.

Rahaminister A. Teetsov: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma teen muudatusettepaneku eelarve-komisjoni poolt Riigikogule esitatud riigi 1928./1929. a. eelarves: suurendada siseministeriumi erakorraliste kulude eelarve alal: peatükk I. Administratiiv-osakond, § 1. Maaomandamiseks laulupeo platsi jaoks, seda kasutada andmiseks „Lauljate Liidule“, 50.000 krooni võrra. Vähendada töö-hoolekandeministeriumi erakorraliste kulude eelarve alal: peatükk III A. § 1. Toetus töölismaja o./ü. „Tööliste Kodule“ kinnisvara omandamiseks — 50.000 krooni võrra.

Kui lugupeetud Riigikogu liikmed mulle natuke sõna annaksid, siis annaksin ma lähemaid seletusi selle kohta. Need on küll kaks täiesti lahkuminevat küsimust, aga et nad ühte alasse, see on erakorraliste kulude arvesse puutuvad, siis tulevad nad ka korraga arutada. (J. Voiman, stp: Miks Teie neid seote?) Miks mina seon, see on minu asi. (J. Voiman, stp: Niimoodi rahaminister ei vasta Riigikogu liikmele.) Asjalugu on niiviisi, et siin see maa, mille omandamiseks see raha läheb, kasutada antakse „Lauljate Liidule“ ja sellest ei taha ma pikemalt sõna võtta.

Teine küsimus aga, mille vastu ma märkan ühelt poolt huvi olema, on see vähendamise küsimus. Vähendamise küsimus ei ole selles mõttes, et Vabariigi Valitsus seda küsimust eitab, või ei taha seda küsimust üldse arutada, vaid üks põhjus, miks see summa maha tuleb tõmmata, on see, mida ma mitu korda öelnud olen, on see viis, kuidas niisuguseid summasid eelarvesse üles võetakse. Niisuguse eelarvete kokkuseadmise viisi juures ei ole valitsusel ühtki võimalust õiget majapidamist korraldada. (O. Gustavson, stp: Kas „Lauljate Liidul“ kalkulasioonid on olemas?) Kui härra Gustavson lubab, siis ma ütlen, et see raha ei lähe „Lauljate Liidule“, vaid siseministeriumile platsi ostmiseks, mis läheb „Lauljate Liidule“ kasutada. Nii et see ei lähe eraettevõttele, vaid riigile, ja selles on suur vahe. Ma tulen kohe selle juurde lähemalt. (O. Gustavson, stp: See Mayer'i platsi küsimus on üldse veel lahtine, kelle jagu ta on, ja nüüd tahetakse juba ette rutata.) Kui teie lubate, ma tahaksin veel natuke rääkida. Nagu ma juba nimetasin, ei ole valitsus põhimõtteliselt selle töölismaja o./ü. „Tööliste Kodule“ võimla ehitamiseks kaasaaitamise vastu, kuid see peab teatava korra järgi sündima. See kord on minu arvates ja

Vabariigi Valitsuse arvates väga lihtne ja sellest peab tingimata kinni pidama. Muidugi esimene nõudmine on, et tulevad esitada kindlad plaanid ja need peavad valitsuse käest läbi minema, ja mitte ei toimita nii, et alles siis tullakse mõne valitsuse liikme juurde, kui vastav punkt eelarvest eelarve-komisjonis otsustatud on ja Vabariigi Valitsus enam oma seisukohta võtta ega küsimust läbi kaaluda ei saa. Teiseks, kui mingisugune summa määratakse ühele eraosaihisusele, siis tuleks sel juhul teatud kindlad nõuded, kindlad juhtnöörid üles seada. Ega ei saa ometi ühele eraosaihisusele ilma ühegi tingimusega raha välja jagada. See on minu arvates ka peapunkt, mis pärast Vabariigi Valitsuse seda ettepanekut toetada ei saa. (Vaheühine L. Johanson'i, stp poolt.) See ei lähe „Lauljate Liidule“, vaid siseministeeriumile. (L. Johanson, stp: Kas küsiti toetust?) Ega ta ei palunud laenu. (L. Johanson, stp: Kas „Lauljate Liit“ on seda platsi palunud osta?) Ma tahaksin veel kord tähendada, et oleks täiesti ilmaaegu siduda seda kahte küsimust, sest ma kriipsutan veel kord alla, et kui seda „Lauljate Liidu“ küsimust ei olekski olnud, valitsus niikuinii oleks pidanud ettepanekule vastu seisma. See on iseenesest mõistetav, siin ei ole ühtki alust käesolevat küsimust siduda „Lauljate Liidu“ küsimusega. Ma tahaksin edasi täiendada oma seletust selle kohta, et valitsus ei seisa põhimõttelikult selle ettevõtte vastu, vaid leiab selle väga sümpaatse olema ja katsub seda toetada nii palju kui võimalik. Ja võimalusi peaks valitsusel olema, kas kultuurkapitali kaudu, või lisa-eelarve kaudu, kuid see küsimus ei peaks valitsusele raskusi sünnitama.

Vaheaeg kl. 19.15 min. — kl. 19.35 min.

(Aruandja kohal aruandja **J. Laidoner**.)

J. Soots (põl): Lugupeetud rahvasaadikud! Ma võtsin sõna selleks, et vastata teedeministrile, keda kahjuks siin ei ole, tema imeliku seletuse peale, kuidas meil riigiteid tuleks teha. Härra minister katsus tõendada, et enne, kui uus maanteede seadus ei ole vastu võetud, ei saa seda raha, mis metsateede tegemiseks eelarvesse üles võetud, kuidagi kasutada. Mulle näib, et härra minister siin asjata katsub käsitada uut maanteede seadust. See küsimus, mille jaoks neid rahasid nõutakse, on käsitatud praegumaksvates seadustes. Asi seisab selles, et praegu terve maa kannab teedetegemise kohustust, seda täidavad ka riigimõisad, ja see kohustus on Riigikohtu seletuse järgi pandud ka riigimetsade peale, mis praegu riigi valdamisel. See teetegemine tuleks maksma

teedeministri enese arvamise järgi 85 miljonit senti. Seni ajani on aga need teed tegemata olnud, sest et raha nende tegemiseks ei ole eelarves olnud. Nüüd, sel aastal, on teedeministeerium eelarvesse võtnud 40 miljonit senti. Eelarve-komisjon kärpis eelarvet teiselt kohalt ja sai juurde lisada sellele summale 25 miljonit senti, nõnda et summa tuli 65 miljonit senti. Aga puudub veel 20 miljonit senti. Siis õieti oleks esimene kord see kohustus vähemalt rahaliselt teostatud. Arusaadav, et kui riik ise teede kohustust ei täida, kuidas saame meie nõuda siis maamehe käest, et see oma kohustust peaks täitma.

Edasi, härra minister tähendas, et kui tuleb uus maanteede seadus, siis jaotatakse teed ümber. Minu arvates ei ole maanteede seadusel metsateede tegemise kohustuste kohta suurt tähendust. Need teosed, mis riik peaks tegema, on välja antud, on tegemata, ja kus tehtud on, seal on tehtud raha eest, kuid riigil on rahad maksmata. Nagu teie teate, riigil ei ole aparati, et ta otsekohe teid teha saaks. Ta annab need rahad omavalitsuste kätte ja need juba korraldavad teedetegemist kas nende masinatega, mis teedeministeerium neile annab, või annavad need üksikutele isikutele välja. See korraldus peaks täiesti omavalitsuste asi olema, aga neil peaks selleks võimalusi — raha olema.

Ja kuna teedeministeerium ei ole täit summat üles võtnud, siis oleme paratamata sunnitud seda mujalt kärpima. Kõige parem oleks muidugi, kui Vabariigi Valitsus ise näitaks, kust kohast seda raha võtta, aga kui Vabariigi Valitsus ei taha seda näidata, siis oleme sunnitud raha kärpima sealt, kust meie seda tahame.

Valitsus ei tohi niisugust halba seaduse mittetäitmise eeskujude kodanikkudele anda.

Kui teedeminister ei ole nõus ettepanekuga, mis härra Martinson tegi, siis näidaku ära, kust seda raha mujalt saada.

V. Grigorjev (vn): Господа народные депутаты! — В вчерашний день мои два предложения, которые я внес при бюджете по министерству народного просвещения, не голосовались по совершенно формальным причинам, причем по существу опровержения не было, поэтому я в сегодняшний день вношу те же самые два предложения: одно в 500 крон и другое в 1000 крон, на наем инструктора по театральному делу, — просто пособие союзу русских культурно-просветительных и благотворительных обществ.

A. Oinas (stp): Härra rahaminister tegi ettepaneku, et eelarve-komisjonis variandina

riigi eelarve eelnõusse võetud 50.000 krooni töö-hoolekandeministeeriumi krediitide hulgast kustutatakse, et selle summa võrra suurendada siseministeeriumi eelarvet selleks, et riik võiks omandada krundi Kadrioru pargi juures, mille võiks ära kasutada laulupeo platsiks. Seda ettepanekut ei saa õnnelikuks pidada. Ettepanek tekitab mulje, nagu saaks „Lauljate Liit“ toetust tööliste organisatsiooni „Tööliste Kodu“ arvel. Niisugune mulje jäi näiteks paljudele sotsialistliku rühma liikmetele. Sellane mulje paneks raskesse seisukorda „Lauljate Liidu“, sest liit ei tahaks omalesoodustusi saada eriti töölisorganisatsioonide arvel, kes niikuinii riigi käest vähe toetust saavad. „Lauljate Liidu“ tegelelastele, kes tööliste ringkonnast, ei ole valitsuse ettepanek vastuvõetav. Isiklikult ei vaidle mina selle vastu, et riik kindlustab kõnealleva maa-ala, mis praegu tegelikult rahva tarvitada, avalikuks rahva tarvitamiseks. On soovitat, et riik selle platsi omandaks. Kuid valitsus peaks leidma paremaid teid ja võimalusi, kui selle tee, mis rahaminister ette paneb, nimelt, et tööliste organisatsioonilt toetus ära võetaks. Ma olen veendunud selles, et kui rahaminister natuke oma resursse järele vaatab, siis vastava summa leiab selleks, et kõnealolevat maatükki riigile omandada.

Mis puutub aga „Tööliste Kodule“ antavasse summasse, siis ei tohiks selle vastu olla põhjusel, nagu ei oleks veel võimla ehitamise tingimused tarvilikult välja selgitatud. Raha ei anta riigi eelarvega ju otsekohe „Tööliste Kodule“, vaid raha antakse töö-hoolekandeministeeriumile selleks, et ministeerium teatud tingimustel tema välja annab. Ministeeriumil on võimalus „Tööliste Koduga“ tingimuste asjas kokku leppida. Linnavalitsusega on „Tööliste Kodul“ teatud kokkulepe olemas selle kohta, et antakse võimla hommikul tarvitada koolidele, milline asjaolu on kaaluv selle tõttu, et Tallinnas on, nagu teada, üldse vähe otstarbekohaseid võimlaid. Võimla ehitamine on seega igapidi toetamisväärt üldkasulik ettevõte.

L. Johanson (stp): Summat „Lauljate Liidule“ võiks saada raudtee operatsioonisummade vähendamise alalt, ka on võimalik seda krediitide ülejääkide arvelt sinna kanda, sest seda väikest summat, 50.000 krooni suuruses, kui juba on krediitide ülejääkidega tegemist, võib sealt katta.

Arvatavasti tuleb rahaministri ettepanek, võimla ehitamise summa kustutada ja see „Lauljate Liidule“ platsi omandamiseks üle kanda, eraldi hääletamisele. Selleks, et vormiline alus oleks, teen vastava ettepaneku — kahes osas hääletada.

O. Gustavson (stp): Mulle näib, et see õige omapärane praktika on, kui Vabariigi Valitsus ruttab käsitama neid summasid, mis Riigikogu eelarve-komisjonis kokku hoitud, nähtavasti leides, et Riigikogu eelarve-komisjon ei oska otstarbekohaselt määrata nende säästsummade suuna.

Ma ei tahtnud kõnelda sellest küsimusest, vaid tahtsin puudutada selle maatüki ostmist, milleks härra rahaminister krediiti nõutab siseministeeriumile. Põllumeeste kogude häälekandja „Kaja“ heitis alles hiljuti Riigikogule ette, et ta ei tööta küllalt järjekindlalt, et ta omi seisukohti tihtipeale muudab, seadused selgusetuks jätab. Selle tagajärjel tekkivat väga ebamäärased seaduste käsitamised, suured raskused riigi elus. Siin juures mõtleb „Kaja“ ministrite ja riigikontrolöri palkade lugu nähtavasti. Ma leian, et ka käesoleval puhul Riigikogu kipub minema kõrvalteed mööda selle asemel, et otse edasi minna. Härra rahaminister tähendas, et krunt, mida tahetakse osta siseministeeriumile, on osa nõndanimetatud Mayer'i krundist. See Mayer'i krunt kuulub nende kinnisvarade hulka, mis omal ajal võõrandati Tallinna Peeter Suure merekindluse jaoks. Selle krundi eest makseti välja 90 tuhat kuldrubla. Aga vahepeal tekkisid arusaamatused, mis võimaldasid riigi kinnisvara ülemineku eraisikutest koosneva konsortsiumi kätte. Selle asja arutamiseks moodustati alamkomisjon. See asja seisukohale, et kõik tehingud, mis vahepeal omal ajal võõrandatud maade suhtes on toimetatud, tulevad tühistada. Nõnda lausus Peeter Suure merekindluse kinnisvarade korraldamise seaduse viimane paragrahv. Küsimus tuli Riigikokku. Siin ruttas seisukorda päästma härra sõjaministri algatusel tööerakonna lugupeetud liider härra Anderkopp. Ta ettepanekul lisati tähendatud seaduse § 1. märkus juurde, mis selle seaduse ulatust suurel määral kitsendas, nimelt nii, et Peeter Suure merekindluse kinnisvarade korraldamise seadus võtab korraldamisele ainult need maad, mis tegelikult riigi poolt juba üle võetud. Teiste maatükkide asi tulla lahendada uue eriseadusega. Selle manöövri tagajärjel jäigi Mayer'i krunt endiselt konsortsiumi kätte. Ning nüüd tuleb rahaminister ja nõuab Riigikogult 5 miljonit marka sama krundi riigile omandamiseks. Teiste sõnadega, kui meie lugupeetud rahaministri ettepaneku vastu võtame, siis ostustame sellega anda raha riigi maa riigile ostmiseks. Ma arvan, nii lihtsalt see siiski ei lähe. Omal ajal tähendasid sotsialistid täiesti õigustatult, et kui endine omanik on 90.000 kuldrubla kätte saanud 115.000 rublast, s. o. umbes 78% maa hinnast, siis

ei peaks tal enam olema õigust seda maad edasi müüa. See peaks olema üheks motiiviks, mis kõneleb selle vastu, et Riigikogu võiks anda 5 miljonit riigi maa riigile ostmiseks.

K. Ast (stp): Rahaministri ettepanekus on kaks summat vastamisi seatud, nagu kahele vaekausile asetatud: kas üks või teine. Kas anda võimlale või „Lauljate Liidule“ kinnisvara omandamiseks. Niiviisi ei saa eelarve arutamise korral toimida. See ei ole kellegi seisukoht, ja kõige vähem tohiks niisugune ettepanek tulla rahaministrilt. Ettepanekud peavad olema selged, mitte — kas emb-kumb, vaid selle järgi, missuguse seisukoha on võtnud valitsus ja kuidas on riigi rahaline olukord. See on provokaat-ettepanek. See on ettepanek, nagu Saksa keeles öeldakse — nach Belieben, olge lahked, nii kuidas meeldib. Minister teeb ettepaneku ja teie tülitsege selle juures. See on Riigikogu rühmade ja üksikute liikmete karvupidi kokku ajamine. Meie peame olema siin omamoodi kohtumõistjad ja kaaluma, kumb summa või asutus parem, kumb riiklikult rohkem kaalub, ning peame siis selle järgi otsustama. Niiviisi ei ole kunagi eelarve arutamise juures toimitud, vaid ettepanekud on tehtud kindlalt. Ma saan aru, kui rahaminister oleks tulnud ja vaielnud variandile vastu, mis eelarvekomisjonis oli sisse võetud, ja öelnud, et tema seda ei toeta, vaid palub tagasi lükata, siis oleks see selge seisukoht. Lahus võimla küsimusest võiks minister teha iseseisva ettepaneku, mis eelarvekomisjonis arutamisel pole olnud — anda sinna ja sinna summaksid. Praegu kujuneb niisugune olukord, et kui üks on, siis ei või teist olla. Rkl. Johanson'ilt korra kohta tehtud ettepaneku põhjal tulevad härra rahaministri ettepanekud harilikus korras hääletamisele ja Riigikogu liikmetel on võimalus seisukohta võtta täiesti rippumatult. Teisiti talitamine oleks väga omapärane ja meie hariliku eelarve arutamise korra juures kuulmatu.

Ma lähen tagasi vähe ja tuletan meelde, et valitsus selle summa vastu on vaielnud eelarvekomisjonis selle põhjendusega, et riigi rahaline seisukord ei luba niisuguseid väljaminekuid teha. Tagantjärele selgub aga, et riigi rahaline seisukord lubab siiski niisuguseid erakorralisi väljaminekuid. Näiteks „Lauljate Liidu“ suhtes on härra rahaminister teatanud Riigikogu kõnetoolilt, et võimalus on selles mõttes anda seda summat, nagu eelarvekomisjonis nõuti. Seal ei ole mitte ainult üks summa, vaid on ka teisi, mis pole vastu võetud variandina, vaid otsekohe, see on töölisteatri lava ehitamise summa. Arva-

tavasti — ma ise ei olnud saalis — põhjendati ka selle summa väljajätmist rahaliste kitskustega ja rahalise puudusega. Meie näeme, et valitsuse erakonnad on eelarve juures palju suurema summa ulatuses väljaminekuid teinud ja et ka valitsus on vastavaid kulusummasid esitanud eelarvesse ülesvõtmiseks.

Kõigest sellest pean selle järelduse tegema, et siin ei ole juttu rahapuudusest, ei ole juttu sellest, et ei suudeta rahuldada töölisorganisatsioonide nende mõõdukate nõudmistega, millega nemad Vabariigi Valitsuse ja eelarvekomisjoni ees esinenud, vaid neid ei taheta lihtsalt rahuldada. Selle ainukese järelduse saame teha selle talitusviisi juures. Meie saame sellest väga hästi aru, et niiviisi vaadatakse parempoolsetes ringkondades. Nemad arvavad, et töölistel ei ole tarvis eriteatrit ja erispordikorraldust; see on nende seisukoht. Aga tuldaugu siis selle seisukohaga otse välja, siis kõneleme selle üle. Lugupeetud Riigikogu liikmed ja lugupeetud valitsuse liikmed, ärgem pigistagem silmi kinni nähtuste ees, mis meile kõigile tuttavad on.

Teie ei näe ühtegi sarnast kultuurilist maad, kus töölisteatreid ei oleks. Soomes leiate igas linnas, isegi vähemas linnas, töölisteatri — mõnes koguni kaks, leiate igas linnas töölistemaju, kus peale koosolekute ja kontsertsaalide on väga korralikud teatrisaalid ja korralikud lavad. See oli vist ülemineval aastal, suvel, kui üks niisugustest Soome teatritest pühitses oma 25-aastast juubelit, see oli Tampere töölisteater. Sel puhul soovisid mitmesugused organisatsioonid töölisteatrile õnne, ära märkides, et töölisteatri jõudude seas on väga palju tuntud tegelasi ja et töölisteatri näitelaval on liikunud paremad näitlejad. Ühiskond on seal niivõrt kultuuriline, et töölisteatrid võisid areneda. Toetust töölisteatrile on Soome riigivalitsus andnud mitte vähem, kui teistele teatritele, vaid rohkem, mis ka arusaadav, sest töölisteatri ülalpidamine on raskem, kui teiste teatrite ülalpidamine, kuna etendusi antakse odavama hinnaga.

Saksamaal näete teie samuti igas tööstuse raioonis tööliste teatreid, ja üldse, kuhu meie ka oma pilku ei heidaks, igalpool, kus aga kultuuriliselt enam-vähem arenenud maa on, on töölistel oma teatrid. See näitab ometi seda, et selle järele oluline tarvidus on. Kui meie ei taha pimedad olla ja maha salata, siis mõistame, et see teisiti olla ei saagi. Ei lähe ju ükski tööline praegusesse „Estoonia“ teatrisse muidu kui harukorral. Esiteks on see kallis ja teiseks on see teatrisseminek töölisele paljude tülidega seotud, tuleb riiete-

küsimus ja paljude harjumuste küsimus. (J. Laidoner, põl: Kolmandaks kino-küsimus!) Kinos ei käi töölised rohkem kui kodanlased. „Gloria Palace“ on meil perfekt kodanline kino ja iga õhtu täis. Aga miks ei peakski tööline kinos käima? Seal, kus töölistel suured teatrid, seal on ka kinod, ja need ei ole vähem täidetud, kui meie kinod.

Oma teatrisse läheb tööline juba oma sise-mise tunde poolest parema meelega, ja see kunst, mis seal pakutakse, on ka temale mitu korda vastuvõetavam. Ühiskondlik arene-mine on selles süüdi ja ühiskondlikud olud on selles süüdi, et töölisklass on sunnitud kul-tuuri alal paralleelset tööd tegema, ja üks haru sellest kultuuritööst, üks mitte vähema vaid suurema tähtsusega haru on töölisteatrri korraldamine.

Kui nüüd Eesti riik ja tema valitsevad erakonnad ja tema mõõduandev ajakirjandus ja kõik teised arvavad, et seda tarvis ei ole, et Eestis ei tohi töölisel oma teatrit ega oma kultuuriliste organisatsioonide korraldust olla, siis ei ole sellega töölisliikumine Eestis veel lammutatud. Majandusliku arenemise vastu ei suuda keegi midagi, mõõduandvaks jääb ikka majanduslik arenemine. Töölised suudavad raskustest viimaks ikka üle saada, loovad ikkagi oma kultuurilised organisatsioo-nid ja kutsuvad ellu ka oma teatri. Ainukene, mida riik kätte saanud selle vastuseisimisega on see, et nad on meie töölisklassi kultuurilise arenemise raskematesse tingimustesse seadnud, kui see õigustatud oleks ja kui see teistes maades on. Eesti tööliskond vajab rohkem toetust oma kultuurilise töö jaoks, kui teiste maade tööliskond, kus palgaolud meie palga-oludega võrreldes palju paremad. Nii siis, austatud härrad, talitage oma südametunnis-tuse järgi, aga meie ühiskonnale ja riigile tulu sellest ei ole, kui meie ühiskond ja meie Vabariigi Valitsus tööliskultuuri edendamisele vähe tähelepanu kingib.

Mis eriti võimlasse puutub, siis on see tähtis töölisspordi liikumises, ja töölisspordi liikumine on üks tööliskultuuritöö aladest, mis kõigis arenenumates riikides aset leidnud. Eriti suured on töölisspordi organisatsioonid Austrias, siis Rootsis, Saksamaal ja peale selle veel teistes tööstusriikides. Ju siis ikka on olnud paratamatut tarve, kui töölised ei ole suutnud ega võinud jääda kodanliste organisatsioonide ja liitude üldisesse perre. Kui siin arenemine ja lahkumine oleks olnud kunstlik sünnitus, siis ei oleks tööliste sport-likud organisatsioonid nii suutnud areneda, kui nad tõepoolest on arenenud, siis ei oleks nad suutnud võistelda suurte kodanliste spordi-

liitudega. Aga meie näeme, et nad võistlevad, ja võistlevad kahtlemata selle tõttu, et töölis-spordi liikumine on ideeliselt teisele alusele rajatud, kui kodanline spordiliikumine. Seal ei ole rekordi saavutamise püüdu. Aga mis peaasi — töölissport tõmbab enda ümber vaesemad rahvakihid, keda muidu sportlik liikumine ei suuda kaasa kiskuda.

Meie riik on üldiseks spordiliikumiseks väga suuri summasid välja andnud. Mul ei ole praegu kahjuks andmeid, kui palju on muudele spordiseltsidele ja -liitudele antud kokku, aga väiksed ei ole need summad tõesti olnud, sest need summad on antud väga mitmesugustest kapitalidest ja ressurssidest. Siin ei ole juttu mitte ainult kultuurkapitalist, siin on appi võetud Riigivanema kapital, siin on leitud väga mitmesuguseid rahalisi allikaid, kust summasid anda võis. Töölis-sport ei ole peaaegu midagi saanud, on väga vähe saanud, ja sellepärast ei võiks paljuku panna keegi seda summat, mida siin eelarve korras nõutakse töölisspordi võimla heaks. Seda summat, mis siin eelarve korras nõutakse töölisspordi liikumise võimaldamiseks, on tar-vis, ilma selleta ei ole võimalik teha korralikke treeninguid, ei ole võimalik organiseeruda. Töölissportlik liikumine ei ole suure täht-susega ainult töölisklassi enese jaoks, vaid tulevikus ka riigi jaoks, sellepärast et seal kasvatakse tegevaid, aktiivseid isikuid, ja Eesti riigivõim ei teeks halvasti, kui ta aitaks Eesti töölisspordi liikumist üles ehitada. Selle-pärast, austatud Riigikogu liikmed, nimetades lõpuks veel seda küsimust, palun tähendada, et vastuvaidlemine siin ei ole sündinud sellepärast, et riigi eelarve korras ei suudeta rahuldada neid nõudeid, vaid vastuseisimine on selle tõttu, et põhimõttelikult eitatakse töölisliikumist, loetakse otstarbetuks nende summade andmist. Heitkem ometi natuke-seksi see kivist põhimõte korraks kõrvale! Seda, mis töölistele kõigis teistes maades võimaldatud, ei tohi ka Eesti töölistele keelata. Andke töölistele spordiliikumise edendamiseks need väga mõõdukad summad, mida nad nõuavad ja millega nad rahul on.

Haridusminister A. Mõttus: Lugu-peetud Riigikogu liikmed! Siin on rkl. Gri-gorjev teinud ettepaneku, haridusministee-riumi erakorralist eelarvet täiendada vastavates paragrahvides, võttes üles 1000 krooni Vene haridus- ja heategeva seltsi teatriinstruktori palkamiseks ja 500 krooni Vene haridus- ja heategeva seltsi toetuseks, sellega suurendada tervet eelarve-osa 5000 krooni pealt 6500 krooni peale. Ma pean selle ettepaneku vastu vaid-leva esiteks juba sellepärast, et rkl. Gri-

gorjev tegi need ettepanekud ka haridusministeeriumi korralise eelarve arutamisel. Seal lükati need ettepanekud tagasi. Nüüd korraldatakse neid ettepanekuid erakorralise eelarve juures, kuid need ei ole mingisugused erakorralised kulud. Nõnda et siin juttu võiks olla ainult korralise eelarve juures, aga seal vaidlesin ma juba selle vastu väga arusaadavalt põhjusil, ja seal lükati see ettepanek tagasi.

Aruandja **J. Laidoner** (lõpusõna): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minul palju siia juurde öelda ei ole, sest ettepanekutele on juba vastu vaieldud, aga ma juhiksin ühe asjalu peale tähelepanu. Keegi kõnelejatest tähendas, et puudujääki võiks katta krediitide ülejääkide arvel. Kuid seda teed ei saa meie kuidagi tarvitada, sellest peaks Riigikogu ära ütleva. Muidu teeksime seda, mida meie ise kritiseerime.

Juhataja **R. Penno**: Avaldan ettepanekud:

Kõigepealt on tehtud ettepanek rkl. Kingult: haridusministeeriumi erakorraliste kulude eelarvet — teaduse ja kunsti peavalitsus, peatükk III suurendada 25.000 krooni võrra. See summa määrata Tallinna „Töölisteatri“ ühingule teatrilava ehitamiseks, võttes seda peatükk III alla uue paragrahvina — § 2.

Edasi rkl. Kingu ettepanek, vähendada operatsiooni fondid, teedeministeerium, peatükk II, operatsiooni kapitali suurendamine 25.000 krooni võrra. See on eelmisele ettepanekule vastav vähendus.

Siis on ettepanek rkl. Martinson'ilt: teedeministeeriumi erakorralised kulud, peatükk III. Posti-telegrahvi-telefoni peavalitsus. A. Kesk-asutus § 2. Telefonijaama laiendamine Kr. 204.230.— kustutada.

Rkl. Grigorjev'ilt on ettepanek: haridusministeeriumi erakorralised kulud, peatükk III. Teaduse ja kunsti peavalitsus, A. Kesk-asutus täiendada uute paragrahvidega, üles võttes järgmised paragrahvid: § 2 ja § 3. Siin pean tähendama, et rkl. Kingult on juba ettepanek, võtta uus § 2, nii siis tuleksid selles ettepanekus võtta §§ 3 ja 4. Need on järgmised: § 3. Vene haridus- ja heategevate seltside liidule teatri instruktori palkamiseks 1.000 krooni. § 4. Vene haridus- ja heategevate seltside liidule toetuseks 500 krooni. Sellega suurendades keskasutuse eelarvet 5.000 krooni pealt 6.500 krooni peale. Korra kohta on ettepanek, need paragrahvid lahus hääletada.

Rahaministrilt on ettepanek: „Suurendada: siseministeeriumi erakorraliste kulude eelarve alal: ptk. I. Administratiiv-osakond. § 1. Maa omandamiseks laulupeo-platsi jaoks,

seda kasutada andmiseks „Lauljate Liidule“, Kr. 50.000.— võrra“. Ühenduses sellega on ettepanek:

„Vähendada: Töö-hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude eelarve alal: ptk. III A, § 1. Toetus töölistmaja o./ü. „Tööliste Kodule“ kinnisvara omandamiseks Kr. 50.000.— võrra.“

Pea tähendama, et viimane summa on eelarves variandina ning otsustatakse variandi hääletamisel.

Hääletamise korra mõttes kavatsen hääletada selles järjekorras, nagu need eelarves esinevad, kusjuures rkl. Johanson'i nõudmine — rahaministri ettepanek lahus hääletada — juba iseenesest täidetud on.

Hääletamisele tuleb kõigepealt rkl. Kingu ettepanek: „Haridusministeeriumi erakorraliste kulude eelarvet—Teaduse ja kunsti peavalitsus, Ptk. III võtta uus § 2. Tallinna „Töölisteatri“ ühingule teatrilava ehitamiseks Kr. 25.000.—“, selle võrra muidugi suurendades vastava eelarve-osa summat. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 27 häält, vastu — 43 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Grigorjev'i parandus-ettepanek sama eelarve-osa kohta: „Haridusministeerium, ptk. III, Teaduse ja kunsti peavalitsus. A. Kesk-asutus täiendada uute paragrahvidega, üles võttes: § 3. Vene haridus- ja heategevate seltside liidule teatri instruktori palkamiseks Kr. 1.000.—“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Edasi tuleb hääletamisele rkl. Grigorjev'i ettepanek sama eelarve-osa kohta, võtta „§ 4. Vene haridus- ja heategevate seltside liidule toetuseks Kr. 500.—“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rahaministri ettepanek: „Suurendada: siseministeeriumi erakorraliste kulude eelarve alal ptk. I. Administratiiv-osakond. § 1. Maa omandamiseks laulupeo-platsi jaoks, seda kasutada andmiseks „Lauljate Liidule“, Kr. 50.000.— võrra.“ (Hääletatakse.) Poolt on 27 häält, vastu — 47, 2 erapooletut, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Rkl. Martinson'ilt on ettepanek: „Teedeministeerium, Erakorralised kulud, Peatükk III, Posti-telegrahvi-telefoni peavalitsus. A. Kesk-asutus. § 2. Telefonijaama laiendamine, Kr. 204.230.— kustutada“. See ettepanek kui

eitav ei tule eraldi hääletamisele, vaid Riigikogu liikmed teevad ise järelduse, hääletades § 2. poolt või vastu. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 2 vastu võetud.

Rahaministrilt on ettepanek: „Töö-hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude eelarve alal peatükk III A. § 1. Toetus töölistamaja o./ü. „Tööliste Kodule“ kinnisvara omandamiseks 50.000 krooni kustutada“. See ettepanek kui eitav ei tule eraldi hääletamisele, vaid Riigikogu liikmed teevad ise järelduse, hääletades variandina esitatud peatükk III poolt või vastu. (Hääletatakse.) Poolt on 38 häält, vastu — 30 häält, seega on töö-hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude peatükk III vastu võetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Kingu ettepanek: „Operatsiooni fondid, Teedeministeerium, peatükk II, Operatsiooni kapitali suurendamine vähendada Kr. 25.000.— võrra“. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tulevad erakorralised kulud ühes parandusega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on erakorralised kulud vastu võetud.

Korralised tulud võetakse nähtava enamusega muutmata vastu. (Vaata lisa nr. 3, lhk. 17—19.)

M. Martinson (põl): Esitan järgmise sooviavalduse: „Riigikogu avaldab soovi, et paralleeltegevuse ärahoidmiseks agronoomilise abiandmise alal välja arendataks maakonna ja jaoskonna agronoomide võrk, selleks ära kasutades eelarve-summad, mis ette nähtud maakonna ja jaoskonna agronoomide, põllumajanduse inspektorite, põllutöö- ja taimekasvatuse instruktorite ja väikemajapidamiste organiseerimise nõuandja palkadeks ja sõidurahadeks.

Nimetatud maakonna ja jaoskonna agronoomide ametisse kutsumine ja juhtimine antakse büroo kätte, mis koosneb ühest Tartu ülikooli põllumajandusteaduskonna, kahest Eesti põllumeeste keskseltsi, kahest asunikude-riigirentnikkude ja talupidajate põllumajandusliku liidu ja ühest üleriikliku maatööraha liidu esitajast. Büroo kokkukutsumine jääb Eesti põllumeeste keskseltsi hooldeks.“

Juhataja **R. Penno**: See sooviavaldus tuleb hääletamisele III lugemise lõpul.

Nähtava enamusega võetakse muutmata vastu: erakorralised tulud, Eesti vabariigi 1928./1929. a. kulude ja tulude eelarve juurde kuuluva lisa pealkiri; kohtuministeeriumi alal: 1. Vahialuste tööde 1928./1929. a. eelarve, 2. Harku turbatööstuse 1928./1929. a. eelarve, 3. Harku mõisa 1928./1929. majandusaasta eelarve; põllutöökandeministeeriumi alal: 1. Kanamunade väljaveo erimaksu 1928./1929. aasta eelarve, 2. Puuvilja väljaveo erimaksu 1928./1929. a. eelarve ja 3. Riigimõisade valitsuse 1928./1929. a. eelarve. (Vaata lisa nr. 3, lhk. 19 ja lisa nr. 3-da lisa.)

(4. Loomatervishoiu peavalitsuse tapaloomade pealt võetava riigi % -maksu 1928./29. a. eelarve. Vaata lisa nr. 3-da lisa.)

M. Martinson (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Loomatervishoiu peavalitsuse eelarves oli ette nähtud summa 1 miljon senti seakasvatuse seltsile otstarbeks, et seakasvatuse katsejaam asutada. Eelarve-komisjonis tegi härra Oinas ettepaneku, seda summat vähendada 300.000 senti võrra ja määrata see summa kirjanduse peale, mille kaudu saaks rahvale selgitada loomataudide vastu võitlemist. Loomatervishoiu peavalitsus peaks välja andma selle summa, et kirjandust rahvale tasuta laiali laotada, et inimesed loomataudide suhtes teadlikumad oleksid. Selle otstarbe vastu ei saa vaielda, kuid ma ei usu, et see tagajärgi annaks, sest need inimesed, kes sel alal selgitust vajavad, ei loe seda kirjandust, pealegi veel, kui seda tasuta kätte antakse, või kuigi nad loevad, siis ei saa nad sellest aru. Kui aga nõuandjad läheksid inimeste juurde ja suusõnal taudide vastu võitlemist ja selle otstarbet selgitaksid, siis saaks rahvas sellest rohkem aru ja suudetaks midagi korda saata. Kuigi kirjanduse väljaandmise otstarb hea on, siiski minu arvates ei pääse see kirjandus rahva juurde, või kui pääseb, siis ei kasutata seda ja ei saada sellest aru. Kui ei suudeta suusõnal inimestele selgeks teha ebausku kombeid j.n.e., siis lendlehtede ja broshüüride abil kaugeltki ei suudeta seda korda saata. Katsejaamad on hädavajalikud. Taanis on neid 9, nende hulgas neli riigi käes ja 5 eraasutuste käes. Meil ei ole aga ühtki sarnast katsejaama, ja meie teame, et 1.000.000 sendiga ei suudeta ka ellu kutsuda korralikku katsejaama, veel vähem siis, kui seda summat vähendame 300.000 senti võrra. Kahjuks ei mäleta ma, missugune paragrahv see oli, ja ettepanekut ei ole ma vormuleerinud, kuid kui mulle aega antakse, teen ettepaneku, et see summa, 300.000 senti, määrataks selleks otstarbeks, nagu ta eelarve-komis-

jonile oli esitatud, et seakasvatuse alal ellu kutsuda katsejaam ja et meil eelarves selleks otstarbeks oleks 1.000.000 senti, mitte aga 700.000 senti.

A. Oinas (stp): Komisjoni liige härra Martinson tähendas, et mina olevat ettepaneku teinud Polli seakasvatuse katsejaama summased vähendada 300.000 marga võrra. Ma vaidlesin temale koha pealt vastu. Kuid pean tunnistama, see on tõenäolik, et lõpuks Polli seakasvatuse toetussumma võib väheneda minu ettepaneku vastuvõtmise tagajärjel, kuigi minu ettepanek seda otsekohe ette ei näinud, sest riigi eelarve-eelnõus ei ole ette nähtud, misugustele organisatsioonidele toetussummad lähevad. Minu ettepanekus oli tähendatud: toetussummadest kustutada 300.000 marka selleks, et võimaldada populaarkirjanduse väljandmist loomataudide vastu võitlemiseks. On hädatarvilik loomatervishoiu teadmisi laialistesse rahvahulkadesse viia, nii et neis arusaamine kasvaks, kuidas loomi ravitseda ja nendega ümber käia. On ju meil maal tarvitamisel nii mõneski kohas veel primitiivne soolapuhumine ja nõidusega arstimine. Meie põllumajandusele sünnitab see suurt kahju, et inimesed ei usalda loomaarste ja ei oska haigete loomadega ümber käia. Üheks paremaks abinõuks selle vastu võitlemises on kindlasti populaarse kirjanduse levitamine, mida võiks anda, kui mitte rahata, siis vähemalt õige odava hinna eest. Kursustel käimine üksi ei aita. On väga palju neid, kes kursustele pole saanud ega sinna üldse ei pääse. Igaüks ei suuda ka kõiki teadmisi meeles pidada, mista kursustelt on saanud, sellepärast on väga tarvilik, kui tal kodus on väike käsiraamat, kust ta võib tarvilikku õpetust saada. Väga otstarbekohased on ka lendlehed. Olen tähele pannud, et teistes riikides suurel hulgal sarnaseid lendlehti laiali laotatakse. See kõik on seda tarvilikum, et meil on maal loomaarste, kes pool-umbkeelsed. Rahvas ei tunne nende vastu usaldust ja ei tarvita nende abi. Ebausule ja loomatervishoidlikule teadmatusele tuleb lõpp teha. Heaks abinõuks selles suhtes on populaarne kirjandus. Seda tuleb välja anda.

M. Martinson (põl): Teen ettepaneku, kustutada § 40 — 3.000 krooni ja suurendada § 15 dat 3.000 krooni võrra.

Juhataja **R. Penno**: See ettepanek tuleb hääletamisele kahes osas. Panen hääletamisele ettepaneku I osa — kustutada § 40 — kodifikatsioon ja kirjastamine — Kr. 3.000.— (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Martinson'i ettepanek, suurendada § 15 — kultuuriline toetus — Kr. 3.000.— (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen hääletamisele loomatervishoiu peavalitsuse tapaloomade pealt võetava riigi %-maksu 1928./29. a. eelarve. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on loomatervishoiu peavalitsuse tapaloomade pealt võetava riigi %-maksu 1928./29. a. eelarve vastu võetud.

Nähtava enamusega võetakse muutmata vastu teedeministeeriumi alal: 1. Posti-telegrahvi-telefoni ametkonna teenijate olukorra parandamise erikapitali 1928./29. a. eelarve, 2. Sadamatehaste 1928. a. eelarve, 3. Laevasõiduameti 1928./29. a. eelarve ja töö-hoolekandeministeeriumi alal osad I—VII. (Vaata lisa nr. 3-da lisa.)

Rahaminister **A. Teetsov**: Ma teen järgmise ettepaneku 1928./1929. aasta eelarve kohta: „Käesolev eelarve hakkab maksma 1. aprillist 1928“.

O. Gustavson (stp): Selle ettepaneku vastu ei saa loomulikult midagi olla, sest meie riigi eelarve tingib harilikult eelarve maksmahakkamise 1. aprillist. Selle ettepaneku võiks aga võtta vastu ainult sel eeldusel, et eelarve oleks 1. aprilliks Riigi Teatajas ilmunud. Kui eelarve vastu võetakse 1. aprilliks ja trükist ilmub alles pärast pühi, siis ei kujuta ma ette, kuidas riigiasutused seadust võivad hakata käsitama juba alates 1. aprillist. (Aruandja J. Laidoner'i vahelhüüe.) Kui meie vastu võtame tehtud ettepaneku, siis ei saa riigiasutused enam ühe kaheteistkümnendiku, vaid uue eelarve, mis ei ole trükitud Riigi Teatajas. (Aruandja J. Laidoner'i vahelhüüe.) Kui eelarve ilmub tähtajaks Riigi Teatajas, siis ei ole takistus selle ettepaneku vastuvõtmiseks.

Aruandja **J. Laidoner** (lõpusõna): Luugupeetud Riigikogu liikmed! See ei ole just mitte nii, sest et faktiliselt on tarvis see paragrahv selleks, et kui eelarve ei ilmu trükist enne esimest aprilli, siis jääb vahe, kus ei olegi eelarvet. Kui see paragrahv vastu võetakse, ja kui eelarve ka trükist hiljem ilmub, siis ei saa avada erakorralisi krediite, kuna korralisi saab avada Eelarveseaduse põhjal.

Juhataja **R. Penno**: Panen hääletamisele rahaministri ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Avaldan need sooviavaldused, mis esitatud II lugemisel, lisaks neile sooviavaldustele, mis juba komisjoni poolt esitatud ja Riigikogu liikmetele kätte antud.

Rkl. Grigorjev'i sooviavaldus: „Riigikogu avaldab soovi, et ligemal ajal välja makstaks summad 1925. aastal Petserimaal sõjaväe poliigoni alla võõrandatud maade eest“.

Rkl. Teetsov'i sooviavaldus: „Riigikogu avaldab soovi, et põllutöoministeerium pööraks suuremat tähelepanu sellele, et meie põllumajanduslikud koolid praktilisest küljest paremini oma õpilasi ette valmistaksid“.

Peale selle on Rkl. M. Martinson'i sooviavaldus.

5. Põllumajanduslikkude koolide õppejõudude tasude seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Loosalu**: Ühes riigiteenijate palkade normeeringuga tõusis üles avalikkude koolide õpetajate palga korraldamine ning sellega ühenduses esitati ka põllumajanduslikkude koolide õppejõudude tasude seadus. Rahaasjanduse komisjon vaatas selle seaduseelnõu läbi ja tegi temas mitmeid sisulisi kui ka mõningaid redaktsioonilisi muudatusi. Sisuliste muudatuste kohta oleks eeskätt märkida, et palkade määramisel võeti eeskujuks üldiste avalikkude koolide õppejõudude palgataabel, ja nimelt tabelid nr. nr. 2 ja 3, ning sellega lihtsustus ka § 2. Edasi võeti muutmise alla valitsuse eelnõus tundide arv. 28 tunni asemele võeti nädala normaaltundide arvaks 25, ja neis koolides, kus õppeaasta kestab 42 nädalat, seal võeti normaal nädalatundide arvaks 20. Edasi võeti normaal õppeaasta nädalate arvaks 44 asemele 42. Kooli- ja klassijuhatajale erisoodustust tundide arvu alal klassikomplekti kohta suurendati 4 tunnilt 5 tunni peale. Need olid olulised muudatused. Peale selle on tehtud mitmeid redaktsioonilisi muudatusi, mille ettekandmine vististi tarvilik ei ole. Rahaasjanduse komisjoni ülesandel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

K. Tonkman (põl) (Kõneleja poolt läbi vaatamata ja parandamata.): Austatud Riigikogu liikmed. Aruandja kandis lühidalt oma seletuses parandused ette, mis komisjonis seaduseelnõus ette võetud. Kuid ta nimetas ainult mõned. Peale selle on komisjon veel parandusi sisse võtnud, mida aruandja ette ei ole kandnud, mis aga seaduse käsitamise

juures võivad raskusi sünnitada. Kui see seadus oli rahaasjanduse komisjonis arutamisel, siis oli väga kiire aeg: eelarve vaheajal vaadati see seadus läbi. Sellega on seadusesse jäänud mõned puudused, mispärast ei saa seda seadust niisugusel kujul vastu võtta ja see peab uuesti läbi vaatama. Nimelt on § 3. öeldud: „Koolide juhatajad ning õppejõud, kellel vähemalt 50% normaaltundide arvust nädalas, saavad kooli ülevalpidajalt tasuta vastava korteri ning kokkuleppe hindadega kütte, valgustuse ja kooli majapidamisest toiduaineid; kodumajanduskoolides saavad õppekõõgi juhatajad kooli ülevalpidajalt tasuta ülevalpidamise õppekõõgist“. Siin on öeldud, et kooli õppejõud peavad saama kokkuleppe hindadega kütte ja valgustuse ja koolimajapidamisest toiduaineid. See on niisugune paragrahv, mis raske öieti mõista, sest majapidamises saadavad toiduained olenevad sellest, kuidas majapidamine olemas, ja seda ei ole tarvis seaduses fikseerida. Arusaadav, et majapidamine annab toiduaineid, kui ta neid kasvatab, ja kui ei, kas siis kooli ülalpidaja peab neid mujalt ostma ja kooliõpetajale kätte tooma. See ei ole soovitatav.

Edasi oli valitsuse eelnõu § 6. järgmist öeldud: „Kooli talumajapidamise juhatamise eest on koolijuhatajal õigus eritasu saada kooli ülevalpidajalt“. Aga rahaasjanduse komisjoni alamkomisjon on seda järgmiselt muutnud: „Kooli talumajapidamise juhtimine kuulub koolijuhataja ja internaadiga ühenduses olevad tööd kuuluvad kooli õppejõudude ülesannete hulka, kuid nende tööde eest on juhatajal ja õpetajatel õigus saada eritasu kooli ülevalpidajalt, viimase poolt kindlaksmääratud ja põllutöoministeeriumi poolt kinnitatud normide järgi“. Siin on võetud jälle hoopis teine mõiste sisse. Kui meil oleks siin riigikoolidega tegemist, siis võiks öelda, et kooli majapidamine on antud koolijuhataja kätte. Meil on mitmed erakoolid, kel oma eraomandus, näiteks Vahi põllutöökool. Kui korraga võetakse niisugune otsus vastu, et kooli talumajapidamise juhtimine kuulub koolijuhatajale, siis võivad soovimatud tagajärjed tulla. Sest iseasi on kooli majapidamise juhtimine ja iseasi kooli õppetöö juhtimine. Siin võivad suured vastolud tekkida, mis arusaamatusi võivad esile tuua. Koole on mitmesuguseid. Ühed on väikesed, mis suurt juhtimist ei nõua, teised suuremad, ühed on võlad, mille tõttu võiks kooli juhtimine raskeks minna ja mis tooksid soovimatuid sekeldusi. On olnud kurbi kogemusi koolijuhatajate majapidamise juhtimises, — neist juhtumistest ei taha ma siin pikemalt kõnelda, kuid ütlen ühte, et ei ole soovitatav, kui seadusega kindlasti fikseeritakse, et näha,

kuidas koolides majapidamist juhitakse. See ei ole palgaseaduse ülesanne, vaid palgaseaduse ülesanne on otsekohe õpetajatele palka määrata. Mis aga kooli majapidamise töösse puutub, see läheb palgaseadusest lahku. Samuti on käesolevas seaduses öeldud, et nad peavad koolijuhatajale eritasu maksma ja et need tasunormid kinnitab põllutöoministerium. Aga kui kooli majapidamine on väike ja ei kannata mingisugust tasu välja, mis siis teha? Aga palgaseaduses on öeldud, et ta peab tasu saama. (Vahelhüüe.) Aga kui põllutöoministerium ei kinnita, vaid ütleb, et see on väga väike, ja on selgesti teada, härra Lehtman, et on palju õpetajaid, kes ei saa majapidamise juhtimisega hakkama, kuid seadusega fikseeritakse, et ta peab majapidamist juhtima. Ma toaksin näite agronoomide liidust, kust läks õpetaja teise kooli peale juhatajaks, ja nüüd öeldakse, et see koolijuhataja peaks võtma majapidamist juhtimise oma kätte. Missugune absurd! Sellejuures ei taha ma öelda, et agronoomide liidus ei ole häid koolijõude.... (Vahelhüüe.) Ta läks teise kooli peale ja on seal koolijuhataja, aga ta on ise seda öelnud, et: „Mina majapidamist juhtimisest osa ei saa võtta“.

Sellepärast teen ettepaneku, et seadus I lugemisel vastu võtta ja I ja II lugemise vahel uuesti tagasi anda rahaasjanduse komisjoni, kus need küsimused saaksid põhjalikult läbi kaalutud.

Põllutöominister O. Köster: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Tonkman'i poolt ettetoodud motiivid on liiga kerged ja nõrgad selleks, et seda seadust I ja II lugemise vahel rahaasjanduse komisjoni tagasi anda.

Minu teada on need küsimused komisjonis läbi kaalutud ja vastav seisukoht võetud, mis sisaldub käesolevas seaduses.

Kui arvatakse, et seaduses on tarvilik parandusi teha, siis pean ütlema, et need parandused, mis härra Tonkman soovib teha, ei ole nii keerulised, et neid otsekohe Riigikogu pleenumis seaduse teisel lugemisel ei võiks esitada ja kaaluda ja mida just komisjonis peaks tingimata uuesti läbi arutama.

Need paar motiivi, mis rkl. Tonkman ette tõi, olid:

Esiteks, miks on nähtud õpetajaile prii ülespidamine kooli juures? See põhimõte on läbi viidud ka praegumaksvates seadustes ja see ei ole ühelt või teiselt poolt nurinat tekitanud.

Ma ei oska ette kujutada, et õpetajal peaks veel eri põllumajapidamine olema ja ka kooli majapidamist juhatama. Ülesanded ja kohustused võivad segamini minna.

Teiseks tõi härra Tonkman ette, et koolijuhataja ei või olla majapidamise juhataja. Mul on raske ette kujutada, et koolil võib kaks juhatajat tarvis olla, üks, kes juhataks põllumajapidamist ja teine kooli tegeliku elu. Kui on kaks võimu, kaks peremeest, siis on paratamatud kokkupõrked, mis halvavat mõju avaldavad nii põllumajandusele kui ka koolielule. Sellepärast peab olema üks üld- ja vastutav juhataja ja tema kõrval võib veel olla põllumajanduse juhataja. Kuid üks ühine juhataja peab tingimata olema, kes ühise põhimõtte alusel juhib ja katsub põllupidamist ka praktiliselt õpetada, näidates põllutöökooli majapidamise juhtimisega õpilastele eeskuju.

Mis puutub eritasusse juhatajale selle eest, et ta majapidamist juhib, siis ei pruugi selle suuruse üle kartust tunda, sest kui majapidamine on väikene, siis ei saa põllutöoministerium, arvestades väikeste majapidamistuludega, kinnitada suuri tasunorme. Üldhariduslikkudes koolides on sama põhimõte läbi viidud, eriti kooli juures oleva internaadi kohta, ja sellepärast ei ole põhjust põllutöökoolide juures teistsugust põhimõtet läbi viia.

K. Tonkman (põl) (Kõneleja poolt läbi vaatamata ja parandamata:) Austatud Riigikogu liikmed! Härra põllutöominister tähendas, et need ei ole nii väga kaugeleulatuvad parandused, mis mina siin esitanud. Mina ei ole neid parandusi esitanud, vaid tähendasin ainult, et neid parandusi on vaja sisse viia. Kui öeldakse, et neid parandusi Riigikogus võib teha, siis arvan mina, ei ole see võimalik, sest neid tuleb kokkukõlastada, ja suurema seaduse kokkukõlastamine Riigikogus ei näi minu arvates võimalik olevat. Mis puutub toiduainete saamisse majapidamises, siis arvan, et härra ministril ei ole teada need asjaolud, kuidas õpetajaid põllutöökoolide juures varustatakse. Kuid mispärast seda seadusega kindlaks määrata, misjaoks seadusega fikseerida, et kool peab toiduaineid saama? Ma toon näiteks Vahi põllutöökooli. Seal on eravarandus sees, ja kui nüüd ette kirjutada, et ta peab andma need ja need toiduained, siis on see absurd. Nii ei ole võimalik asja tegelikult juhtida ja arvan, siin peaks härra minister rohkem tegeliku eluga arvestama.

Kui härra minister ütleb, tema ei oskavat ette kujutada seda, et majapidamisel on ise juht ja koolil ise juht... (Põllutöominister O. Köster: Üks peab teisele alluma.) Nad töötavad majanduslikul alal kumbki oma eelarve järgi, ja kui tahetakse seda seadusega fikseerida, siis võib seda ainult eriseadusega korraldada. On väga sagedane nähtus, et koolijuhatajad väga ühekülgsed on, kuid iseasi on

kooli juhamine ja iseasi majapidamise juhamine, sest meil ei ole sarnaseid agronome, kes võiksid nii hästi üht kui teist teha. Ei ole ükskõik, kas majapidamise juhtimine koolijuhataja või mõisavalitseja käes on, aga siin on juba kategooriliselt sisse võetud nõue, et see tingimata koolijuhataja käes peab olema. Siin võib ette tuua, et koolijuhataja on hea pedagoog, kuid ühtlasi ka hea majapidaja. (Vahelhüüe põllutööminister O. Köstri poolt.) Kuulge, härra minister, nii ei saa seda küsimust käsitada. Härra ministril peaks väga hästi teada olema, kuidas põllutöökoolide majapidamisi on juhitud, ja teab ka väga hästi, kuidas riigi põllutöökoolides neid majapidamisi juhitakse. (Vahelhüüed.) Härra Maaker võiks ehk vast seletada, kuidas põllutöökooli on juhitud. Ma ei taha seda siin pikemalt seletama hakata, see võtaks kaua aega. Lugu on nii, et Riigikogu rahaasjanduse komisjonis see küsimus pikemalt kaalumisele peaks tulema ja ka Riigikogus võib teisel lugemisel sellest pikemalt sõna võtta, aga mitte temast niimoodi mööda minna, nagu seda praegu tehakse. Ma olen neli aastat tegelikult põllutöökooli juhataja olnud ja tean, kuidas seal lood on. Juhataja ega õpetajad ei saa muidu, kui peavad käsikäes töötama, sest arenemisvõimalus on siis parem, kui igaüks omaette eraldi ei tööta, vaid koos töötavad.

Aruandja **J. Loosalu** (lõpusõna): Rahaasjanduse komisjon kaalus härra Tonkman'i poolt esitatud küsimust ja jõudis seisukohale, et põllumajandusliikude koolide õpetajate palgaseadus peaks olema ühtlane üldharidusliikude koolide õpetajate seadusega, ja selle tõttu muudeti internaadi juhtimine tasuta-vaks ülesandeks. See on seisukoht, millele asus komisjon. Teistele küsimustele vastas juba härra põllutööminister.

Juhataja **R. Penno**: Panen hääletamisele ettepaneku — seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Rkl. Tonkman'ilt on ettepanek korra kohta — anda seaduseelnõu I ja II lugemise vahel rahaasjanduse komisjoni neil motiividel, mis rkl. Tonkman ette kandis. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 17 häält, vastu 24 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Korra kohta on rkl. Johanson'ilt ettepanek, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **O. Liigand**.

Abisekretär **J. Piiskar**.